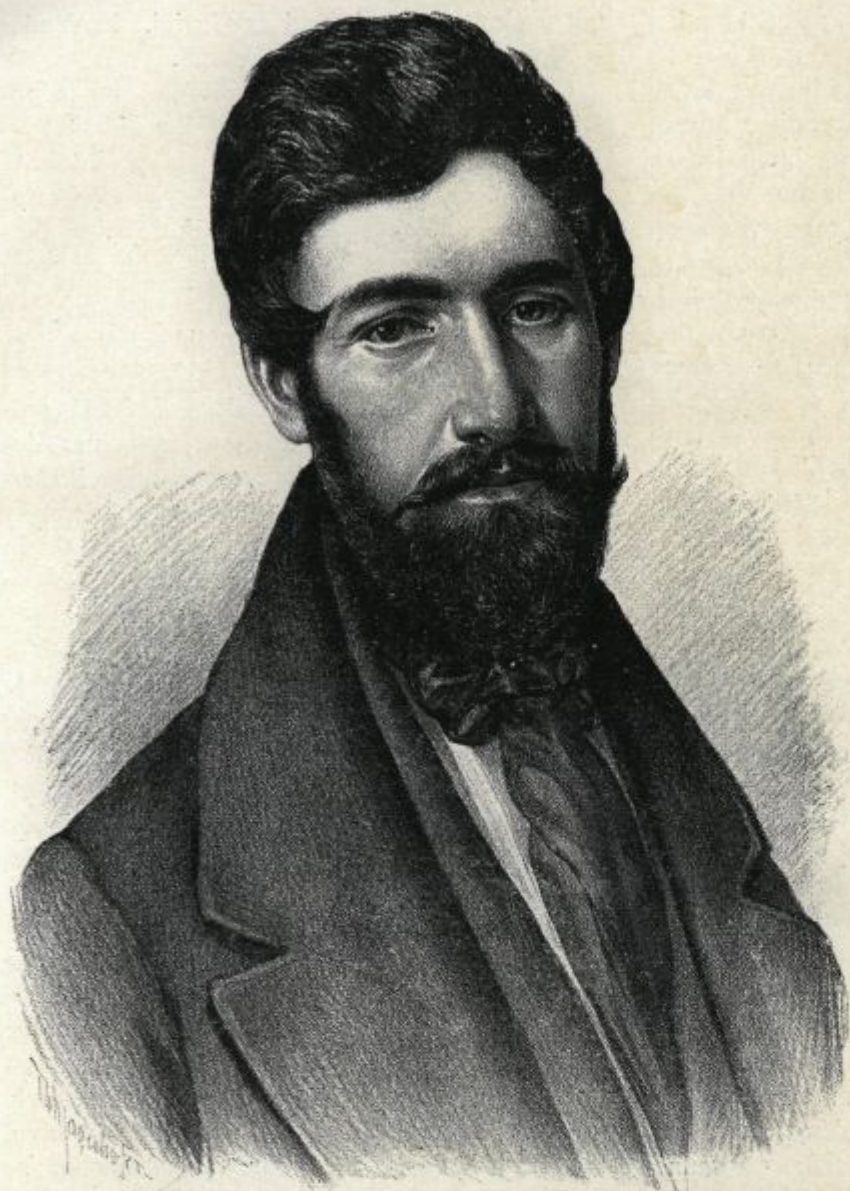




M. URBANOVA-ZAHRADNICKA : PRAVLJICA.



STANKO VRAZ.

## STANKO VRAZ.

**I**deja slovanske vzajemnosti, kulturne, narodnogospodarske in politične edinstvenosti, je najmogočnejša ter bi edina mogla donesti Slovanom popolnoma svobodo ter odločilni vpliv ne le v naši državi, nego v vsej Evropi. To priznavajo vsi slovanski misleci, žal, da je razlika političnih interesov zlasti med severnimi Slovani danes še tolika, da smo od realizovanja slovanske vzajemnosti še daleč, daleč... Na slovanskem jugu pa živi in vpliva ta mesijanska ideja že krepko, dasi bi mogla živeti še krepkeje, ako bi vsi pozvani dejatelji vztrajno in točno vršili veliki program vzajemnosti. Kongresi

jugoslovanskih časnikarjev, pisateljev, umetnikov in akademikov, jugoslovanske umetniške razstave, zveza jugoslovanskih slikarjev in kiparjev ter časnikarjev in literatov so vidni sadovi vršče se organizacije vseh delavcev na kulturnem polju. To je pa šele začetek!

V tej važni dobi pa je naša dolžnost, da se zopet spominjamo rojaka, ki je že pred 70 leti prvi visoko dvignil sveti barjak slovanske vzajemnosti ter kakor mravlja neumorno, kakor heroj neustrašeno, kakor gigant proti vsem zaprekam in sumničenjem, proti vsem protivnikom deloval za edinstvo vseh Jugoslovanov in za najožje kul-

turne zveze s severnimi Slovani — naš S t a n k o V r a z !

Na pol pota od Ormoža v Ljutomer krene pot na desno proti vzhodu v Svetinje v občini Mihalovci. Tu, v Svetinjah je bil 30. junija 18101. ob 4. popoldne krščen Stanko (Jakob) Vraz, sin gornjaka Jožefa Vraza (Frassa) in matere Katarine Kotnikove v Cerovcu, občine Žerovinci. Krasni, z vinsko lozo porasli hribi, poezije polne doline, zeleni gaji, plodna polja, med njimi slikovito raztresene bele cerkvice in čedne vasice, goste šume in visoka osojna brda, s katerih se vidi daleč naokoli po slovenski in hrvatski domovini prav tja do Varaždina, ta prelestnodivni kraj je bil srečni dom pesnika Slovenca — Stanka Vraza, pobratima Frana Prešerna. Nasproti Jeruzalemskega hriba stoji Cerovski hrib in na njem se dviga Stankov rodni dom. „Ovaj seoski hram“ — piše dr. Marković — „je postao slovensko-hrvatski sveti hram bratske ljubavi.“ Slovenski pesnik je namreč stopil v kolo Ilircev, ki jih je zbral okoli sebe duhoviti in agilni dr. Ljudevit Gaj, ter je pel pesmi v hrvatskem jeziku v čast svoje slovenske in hrvatske domovine. Kakor je bil Jan Kollár oče ideje slovanske vzajemnosti in učitelj Gajev, tako je Gaj pridobil našega Vraza za ilirsko idejo vzajemnosti jugoslovanske v dobi, ko je v Slovencih narodna zavest še spala, ko pa je na Hrvatskem nacionalizem polnil vsa srca.

„Štajerski raj“ se zove oni predel jugovzhodne Štajerske, kjer se je rodil Stanko Vraz. Ta slovenski raj je nesel Stanko Vraz, zvest sin svojega doma, v svojem srcu tudi v sosedno bratsko hrvatsko zemljo; v svoje hrvatske pesmi je prelil vse prirodne in duševne dražesti svojega slovenskega rodnega kraja, vse hrepenenje za svobodo od tisočletnega tujega nasilja in vso nado v bratsko združenje s sosednim hrvatskim rodом. Tudi v daljini, vedno, vse svoje življenje, sredi svojih visokih ciljev je nosil Vraz kakor svetinjo in s sinovsko zvesto ljubeznijo je častil svoj rodni slovenski dom v najčistejšem skrivališču svojega srca; najčistejše iskre svojega žara je črpal Vraz vselej z ognjišča rodnega si doma, kamor je prihajal skoraj vsako leto, ter ga je proslavljal v mnogobrojnih svojih pesmih.\*

Zato je Stanko Vraz ne le hrvatski, nego tudi slovenski pesnik, ki ima vsled svoje domovine in vsled sujetov svojih pesmi odlično mesto

tudi v slovenski književni zgodovini. In vendar so Slovenci Vraza malone pozabili.

Zato pa nas je živo razveselilo, ko je postala dejstvo ter se je iznova oživila „ilirska“ — Gaj-Vrazova — ideja s tem, da sta po iniciativnosti prof. dr. Fr. Ilešiča, Vrazovega ožjega rojaka, stopili „Matica Hrvatska“ in „Matica Slovenska“ v književno zvezo ter sta začeli za svoje člane izdajati „Hrvatsko knjižnico“ (za Slovence) in „Slovensko knjižnico“ — Cvetje s polja slov. pesništva (za Hrvate.)

„Ni pa veličastnejše dobe v hrvatski prošlosti, ki bi se obenem tako tesno tikala nas Slovencev, nego je doba ilirska, doba Prešernova,“ piše dr. Ilešič v vvodu I. zvezka „Hrvatske knjižnice“; zato je posvečen ta zvezek Gaju in Vrazu, našemu rojaku, najagilnejšemu prvoborcu kulturnega edinstva vseh Jugoslovanov.

Štajerski Slovenec Vraz je hodil v ljudsko šolo v Svetinjah in v Ljutomeru. Učitelj mu je bil Anton Krempl, zaslužni zgodovinar in buditelj slovenske Štajerske. Pesnik sam piše, da do 13. leta ni znal nemški. Slovenske pesmi in pripovedke so mu peli in pripovedovali mati Katra, sestra Anka — ki jo zove „gričico zibelke svoje“ — pa kmetiška dekleta in žene. Narodna poezija je bila takorekoč od otroških let Vrazova vsakdanja duševna hrana, zato ni čudno, da je vedno ljubil narodne pesmi ter da je pozneje pesnil sam v najpristnejšem narodnem duhu. Na mladeniča Vraza so vplivali poleg ognjevitega Krempla, ki mu je hvaležni Vraz mnogo kasneje pel slavo, ker ni izgubil niti v visoki starosti svoje mladeniške rodoljubne navdušenosti, še tovariši in dediči Vodnikove rodoljubne misli: svetinjski župnik Miha Jaklin (ki je Vraza krstil), pesnik Cvetko (kasneje župnik ptujski) in pesnik Modrinjak (kapelan pri sv. Tomažu, kasneje župnik pri sv. Miklavžu ob Ormožu). Vsi ti možje so bili goreči Slovenci in nasprotniki nemškutarjenja, ki je imelo po mestih tudi med slovensko inteligenco močno oporo. Ko je dovršil Vraz ljudske šole, je bil na gimnaziji v Mariboru prijatelj in tovariš poznejšega velikega učenjaka in pisatelja Frana Miklošiča. Slovenski učenjak Davorin Trstenjak, ki je Vraza videl opetovano, je pisal o Vrazu, da je bil na gimnaziji „lep in močan mladenič, ki po svoji moški krasoti ni imel para na vsem zavodu. Visok kakor mlada jelka, rdečih lic, rjavih las, orlovega nosa, je hodil po ulicah kakor mlad jelen.“ V jeseni l. 1830 je prišel Vraz v Gradec v filozofske razrede ter se je pozneje vpisal na pravoslovno fakulteto vseučilišča. A mesto z jusom

\* Rodni kraj Stanka Vraza. Črtica Franje Markovića. U Zagrebu. Tisak Dioničke tiskare 1880.

se je bavil z literaturo. Kapelan pisatelj Muršec mu je moral poslati v Gradec srbsko slovnico, Vukove narodne pesmi, poljsko antologijo s slovarjem, francoske knjige i. dr. Učil se je tudi ruski, italijanski, španski, celó novogrški jezik. Že l. 1833 je začel nabirati slovenske narodne pesmi, pripovedke, prislovice in zapisovati narodne običaje. L. 1834, 1837 in 1838 je v to svrhu preromal Štajersko, Koroško, Kranjsko ter zahodne strani Ogrske in je navduševal tudi druge k zbiranju narodnega blaga, zlasti pa Muršeca. Razen tega je v svoji potni torbi raznašal slovenske knjige in časopise ter nabiral naročnike. Bil je slovanski agitator in kolporter ter pesnik v eni osebi. V Gradcu je zbral okoli sebe mlade Slovence ter jih je učil sam ruski, Miklošič pa poljski. Dopisoval je z Murkom, Cafom, Cvetkom, Dominkušem, Trstenjakom, Kočevarjem, Kremp-lom, Jarnikom, M. Majerjem, Prešernom, Kastelicem, Čopom, Srčletom, Rudežem i. dr. vodilnimi duhovi Slovencev ter jih vnemal za slovstvo in slovanstvo. Tako Vraz ni imel časa za pravoslovje.

Ob svojem prihodu v Gradec je začel Vraz slovensko pesniti ter prevajati Byronove, Lamartinove pesni, Petrarkove sonete in novogrške narodne. L. 1835 je poslal tudi v Ljubljano Kastelico za „Kranjsko čbelico“ svoje pesni, „nu, čini se, da oni njegovi pokusi nisu našli u Ljubljani priznanja.“\* Koncem l. 1835 je z Miklošičem in Muršecom sklenil začeti s prevajanjem Smidtovih povesti za narod in sicer v štajersko-slovenskem, ne kranjskem narečju. Toda ideja se ni izvršila, ker se je zdela Prešernu prezgodnja. Prešeren je bil namreč mnenja, da slovenskim pisateljem še nedostaje duševne spretnosti, pisati po naravi in potrebi naroda, nego da jim je pisati le za srednje sloje, sredi katerih žive, s katerimi čutijo in mislijo. L. 1837 so sklenili Vraz, Miklošič in Dav. Trstenjak izdajati list „Metuljček“; Vraz je nabiral že gradivo, pisal je tudi Prešernu ter mu je v zameno poslal pet svojih pesmi. Toda tudi ta ideja v Slovencih ni našla odmeva ter je zaspala. Zato je Vraz pač obupal nad toli zaspanimi rojaki.

Dr. Gjuro Šurmin piše: „Vraz je učio pravo, ali ga nije doučio, jer ga je vukla želja, da upozna što više jezika poradi literature. I doista on je poznavao glavnije slovenske (t. j. slovanske) jezike, a osim toga franceski, engleski, španjolski, njemački, a iz škola klasične jezike. Po tom nijedan ilirski pisac nije bio toliko spreman za

\* „Vienac,“ XII. br. 36. „O životu in radu Stanka Vraza.“ Piše Franjo Marković.

književni rad, koliko baš Vraz.“\* L. 1838 je po-tožil Vraz Muršecu: „Vi boste imeli preje faro, kakor jaz trd košček kruha!“, a l. 1840 je pisal Prešernu: „Ljetos sam svršio račune s Themidom i kazao joj: adieu, madame!“

Že v Gradcu se je bil Vraz spoprijateljil tudi s Hrvati, a prvič je prišel na Hrvatsko l. 1835, ko je priobčil v „Danici“, ilirskem gla-silu, svojo prvo pesmico. V l. številki „Danice,“ (l. 1835) je izšla Vjekoslava Babukića pesem, ki je bila programatska ter je privezala tudi našega Vraza trajno na Hrvate in na njihovo slovstvo; Bakulić je namreč pel:

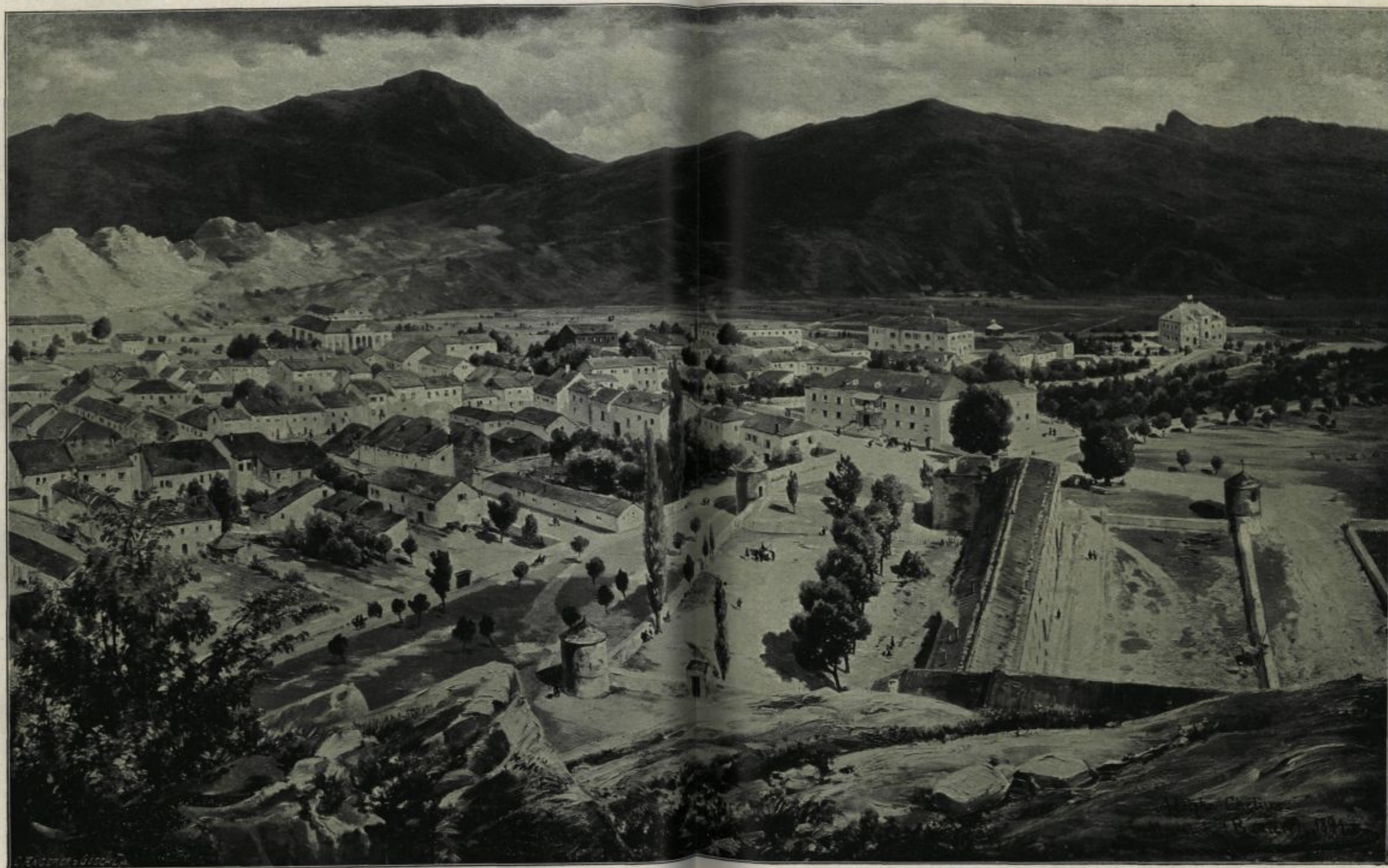
„Lipo ti je Daničino lice,  
još je lipše njeno dobro srdce,  
koje ljubi sve stare Horvate,  
Srblje, Bosnu, Hercegovce brate,  
ljubi ono drage još Slavonce,  
Štajerce i Kranjce, Gorotance,  
jer su ovo bratja od starine,  
sini jedne drage domovine...“

Gaj pa je pisal l. 1836: Europe lira jest Ilirija... Odapete nesložne strune na ovaj liri jesu: Koruška, Gorica, Istrija, Kranjska, Štajerska, Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Dubrovnik, Bosna, Crna gora, Hercegovina... Prestanimo svaki na svojoj struni brenkati, složimo liru u jedno soglasje, jerbo je i ona samo jedina, premda su njene strune svaka zase više ili manje od pravoga naravskoga glasa odaljene...“ „... Književni je jezik jedan ciele Ilirije.“ In Gaj je zapel „Još Hrvatska nij' propala,“ ki je kakor električna iskra prešinila vse Hrvate in obmejne Jugoslovane ter jih napolnila z nepopisnim narodnim zanosom. Delovala je tudi na Slovence, gotovo pa najbolj na Vraza, saj ta pesem ni himna le za Hrvate, nego za Jugoslovane sploh. Gaj poje namreč:

„V kolu jesu svi Hrvati  
stare države,  
stare slave vjerni svati  
z Like, Krbave;  
Kranjci, Štajer, Gorotanci  
i Slavonija  
Bosna, Srbi, Istrijanci  
ter Dalmacija.“

Slovansko idejo so negovali v Vrazu že od mladega Jaklin, Modrinjak in Krempel, kažoči na Vodnika, ki je pel „Ilirija, vstani!“ in odobrava-joči Gajevo ilirstvo. Ko pa je čital še Kollarjevi knjigi „Slavy dcera“ in „Vzajemnost slovansko“, Šafaříkov članek o hvalevrednem delu Ilircev v Zagrebu in Čelakovskega pisma o slovanski ideji, ko je videl med Hrvati vse vreti in kipeti, med

\* Dr. Gjuro Šurmin: Povjest književnosti hrvatske i srpske. 1898. Zagreb. Lav. Hartmann.



GLAVNO MESTO ČRNOGORSKO — CETINJE.

Slovenci pa le dremati, tedaj je prešel Vraz k ilircem v sveti veri, da more slovanstvu tako največ koristiti. Nadejal se je pač, da mu bodo sledili tudi drugi ter da se ustvari za vse Jugoslovani en književni jezik in ena literatura, da se zlijejo končno vsa jugoslovanska plemena v en narod. Saj je o tem sanjal že Jurij Japel, ki je v predgovoru svoje slovnice pozivljaj rojake k slogi pod zastavo enega književnega jezika in enega pravopisa za vse južne in zadunavske Slovane; že Japel je smatral ime „ilirsko“ najslavnejšim in najprimernejšim za vse Jugoslovane.

Veličastna ilirska ideja je torej prožela Stanka Vraza docela. Ker ni našel zanjo v domovini dovolj razumevanja, je prešel h Gaju in deloval je zanjo poslej navdušeno vse svoje življenje.

Leta 1838 se je stalno preselil na Hrvaško ter se posvetil povsem književnosti. L. 1837 so začele izhajati njegove pesni v „Danici“ pod naslovom „Djulabije“,<sup>\*</sup> ki jih je izdal zbrane v dveh delih l. 1840. Opeval je v njih dve ljubici: slavljeno hrvaško lepoticu Ljuboslavo Cantilijevo v Samoboru in domovino, osobito svoj štajerski slovenski dom. Vraz — Slovenec hrvaški pesnik — objema Slovenijo in Hrvaško z enako ljubeznijo. Pozneje je sestavil še tretji in četrti del „Djulabij“,<sup>\*</sup> pojoč o svoji tugi, ker se mu je ljubljeno hrvaško dekle omožilo z drugim in ker je kmalu (l. 1842) tudi umrlo. Vrača pa se po uteho vedno in vedno v svoji domišljiji v slovensko domovino, opevajoč jo z največjo nežnostjo.

Treznejši in hladnejši Prešeren se s prijatelja Vraza entuziazmom za ilirstvo ni skladal. Dasi je bil Prešeren, nefantast, „des Slawenthums aufrichtiger Freund“, se mu je zdelo vendarle najnujnejše in najpotrebnejše, zanetiti iskro narodne samozavesti in zavednosti najpreje v slovenskem narodu in sicer spodaj v masi in zgoraj v inteligenci ter zato olikati in opiliti predvsem domače slovensko narečje. Kakor nedvomno prav razume Luka Pintar Prešerna, je sodil naš pesniški prvak, „da bi sprejem ilirščine za naš književni jezik še hitreje izpodlezel slovenščino v narodu in da bi se še rapidneje začele krčiti meje slovenskega ozemlja, če bi se z nenaravno oktroiranim književnim jezikom odcepili takozvani izobraženi sloji od mase

prostega naroda; zdelo se mu je, da bi to povzročilo babilonsko zmešnjavo v naših vrstah, če bi se vsi Slovenci uvrstili med Gajeve literarne janičarje — in zato je obsojal Vrazov prestop k ilirizmu.“\* Obsojal ga je pač tudi preostro. Ilirskemu entuziazmu je posvetil Prešeren dvoje „sršenov“: „Daničarjem“ in „Bahači čvetero bolj množnih Slave rodov“. V prvem „sršenu“ nazivlja Prešeren ilirske pisatelje, torej predvsem Gaja in Vraza, „goreča daničarska druhal (!)“ ter jih imenuje:

„slavsčine ti južnih so janičarji dežel.“

„Janičarji“ so pač izdajice vere in jezika očetov in najhujši sovražniki domovine! Še krutejši je drugi „sršen“ na „bahače“(!):

„Čeh, Poljak in Ilir, Rus svoj 'zobraziti jezik, njih le mogočni ga rod ima pravico pisat'.

Beli Hrvat, Rus'njak ne, Slovak ne, s Slovenci ne drugi tēm gre, Slave pesóm lajati, tace lizát'.

Najhujše pa je Prešeren pač zbodel Vraza s svojim tretjim „sršenom“: Narobe Katon:

„Od drugih manjši in časten manj rod je slovenski, lakote d'narja, časti vleče pisarja drugam.

Victis causa Diis placuit, sed victa Catoni;

Stanko Slovencev vskok, Vraz si narobe Katon.“

Vraz je bil namreč Prešernu 15. decembra 1840 v odkritosrčni malodušnosti izrazil svoje dvome, da bi se moglo osamljeno in pičloštevilno slovenstvo ohraniti, ter je čisto utemeljeno tožil, da pisateljjevanje Slovincu niti toliko ne more donašati, da bi mogel poravnati tiskarske troške, nikar pa, da bi od dohodkov svojih spisov mogel vsaj pošteno in dostojno živeti. L. 1846, meseca januarja je izdal Prešeren svoje izbrane „Poezije“; ko je čez dve leti umrl, je bilo izmed 1200 iztisov neprodanih še — 750 izvodov. Prodal in podaril je bil torej v dveh letih šele 450 knjig! — Vraz je sodil torej o tedanjem literarnem trgu v Slovincih docela pravilno, da, priznajmo odkrito, da še dandanes ni mnogo bolje. Sicer pa vemo, da „pisar“ Vraz niti med Hrvati ni obogatel ter da je umrl prav tak revež, kakoršen je živel in umrl njegov zagrizljivi „idealnejši“ prijatelj, advokat dr. Prešeren. Da Vraz ni bil nikak literaren kramar, ki piše za denar, ter da ni bil nikakor „lačen d'narja, blaga“, potrjuje tudi dr. Fr. Marković, pišoč o Vrazu:

„Bio je povsem nepraktičan, skroz idealan, plemenit; nije mario ništa za okolnosti, ni za sebe, **ma ne imao suha kruha . . .**“

\* L. Pintar: Satura. „Lj. Zv.“ 1905. IX.

(Konec prihodnjič.)

\* Djulabija, srbóvka (rdeče, sladko jabolko).

## MED PEŠCI.

### IV.

(Dalje.)

**G**lej ga! Zdaj mi začenjaš še Ti!  
„Pazi se vseeno! Včasih zadenejo ti ljudje s svojim naravnim instinktom veliko prej resnico, nego mi z vso svojo psihološko pretkanostjo!“

Kaj imate, vruga, s tem „naravnim instinktom“! Krava ima instinkte, človek ima razum! Ali ga pa nima! V toliko je krava na boljem!

Ali pa misliš morda celo, da so ti ljudje že tako blizu živalim, da imajo celo že instinkte?

Ampak kaj je to — instinkt? Ako nisi pre-mišljeval še ničesar o tem, porečeš gotovo: neka nezavedna slutnja, kaj je pravó in kaj ni pravo, komu se sme zaupati in komu ne in tako dalje; instinkt opravlja pri duši nekako isto službo, kakor pri telesu nos . . .

Eh, prijatelj! . . .

Že res: to mnenje je splošno, in vsako mnenje v življenju ima svoje globoke vzroke. Jaz spoznavam to bolj in bolj, in sem prvi, ki se klanja tej resnici; toda predno se priklonim vsaki posamezni taki modrosti, si jo hočem prej vendar do dobrega ogledati.

Tako tudi to o instinktu. In reči moram, da ni obstala pred menoj, bodisi da je ne morem umeti, bodisi da je ena izmed onih, katere so se urinile nekoč nepoklicano med druge, ker so tako podobne pravim, da se jih na prvi pogled ne loči od teh; potem pa so že v oni dobi tu, ko srce še ne zna soditi in se pogreznejo v človeka tako globoko, da se še zmisli ne več, naj bi si jih enkrat ogledal približneje.

Za instinkt imamo svoj izraz nagon. Prevedi ga iz kakoršnegakoli jezika, docela se krije pri neumni živinici. Toda človek in — nagon!

No, pa naj ne bo tako! Recimo rajši: slutnja. Slutiti se da pa vendar-le z nečim, kar je finejše nego zunanja čutila. In da bi jaz prisojal tem ljudem, ki imajo celo čute tope in nerazvite kaj takega, kar je za njimi, nežno in tajinstveno, do tega me ne privedeš nikdar. Tipati, edino tipati znajo: z rokami, nosom, očmi, ušesi, jezikom, in pravzaprav je tip, grobi, debeli tip, njihov edini čut.

Kaj vruga! Če zadene včasih tudi kak tepec kako pravo, in ker ve ves svet, da ni pognala iz njegovih pustih in suhih možganov in si zato ne more razložiti tega ‚bliska‘, — pa pridejo z ‚in-

stinktom‘ . . . Razvitost vseh peterih čutov do skrajnosti: skrajna inteligenca, — to je pri meni instinkt.

Sploh pripisujejo instinkt večinoma takim ljudem, ki jim ni mogoče pripisovati intelekta. In potem slišiš celo od takih samih: „Jaz tega sicer ne razumem, a neki instinkt, ki me nikdar ne vara, mi pravi, da je tako . . .“

Tako pravi, recimo, gospod Peterlin, ko te svari pred sobarico gospe Čičigojke.

In ti sediš zdaj zraven, obraz ti postane čisto zamišljen, in praviš: „Hm, le poslušaj gospoda Peterlina! Bog ve . . .“

Vrag vas vzemi, a jaz predvsem v to žensko nisem zaljubljen! Ko sem prejel še tvoje pismo, sem postal vendar ves zamišljen in pretipal sem si res pošteno svoje srce.

Nikjer nič . . . In kako tudi! Za božjo voljo!

Seveda, vidim jo rad in rad se pošalim ž njo, toda niti tako mlad nisem več, niti še tako star, da bi mi mogla postati nevarna take vrste ženska. Kaj pa vem o njej? Kar mi je sama povedala. In ne misli, da si me opozoril šele ti na to, kako ima vsaka teh bitij, ki se klatijo po svetu, ‚pa prav vsaka‘, že pripravljeno tako svojo romantično povest, s katero poizkuša ganiti usmiljene duše . . .

Sicer pa res ne zasluži, da se pečam toliko časa ž njo, čeprav — to priznavam odkrito, — se imam zahvaliti samo njej, da me ne pozoblje ta neznosni dolgčas s kostmi in kožo.

Da, prijatelj, dolgčas je tu vrhovni vladar, in jaz sem tudi že popolnoma v njegovi oblasti.

Včasih se spomnim s trpkim nasmehom na ustnicah, kako sem še nedavno mislil o dolgočasenju in kako sem navdušeno pritrdjeval menda Goethejevemu izreku, da je to bolezen lenuhov in tepcev.

In ker mi je dolgčas, premišljujem o tem in se skrbno preiskujem, ali sem lenuh ali tepec.

Lenuh? Hm, sem, toda nerad; zakaj hotel bi delati, delati ko črna živina. Ampak povej mi — kaj?

Človek bi se oddal pri notarju za pisarja ali pa bi prevzel občinsko tajništvo. Toda prvič se to ne zлага z mojim stanom, drugič mi ni

treba. Kupil bi si vrt in ga obdeloval, toda čemu in za koga? Samo sebi namen vendar ne more biti, vihteti motiko, debelim se pa tudi še ne tako, da bi se moral braniti na ta način.

Skratka: jaz res ne vem, kaj početi. In tako sem prisiljen ostati lenuh in seveda vsled tega počasi postati tepec.

Zakaj zdi se mi, da zdaj vendar še nisem tepec, dokler sem še zmožen razmišljati o tem, ali sem, ali ne. In vendar nosim že vse znake tepca v tem smislu na sebi: nezmožnost, izpolniti si s čimurkoli svoj čas in svoje življenje.

Predzadnjič menda sem ti pisal, da se mi je zdelo zunaj v naravi vse tako ohlapno in slabo prikrojeno, zdaj se mi zdijo tudi posamezni dnevi taki. Vsakemu visijo cele malhe nepotrebne kože od telesa.

Bridek občutek je to in nehote se mi stori milo, ko pozdravljam tebe in druge prijatelje čez hribe in doline; zakaj bog ve, koliko časa se bomo še pozdravljali . . .

Z gospodom Peterlinom bi si vendar ne dopisovali? No, vidiš; in jaz bom morda tudi kmalu gospod Peterlin! Bog daj, da čim prej!

## V.

Dolgo je že, kaj ne, kar si prejel moje zadnje pismo?

Ah, Bog, to so bili še lepi časi takrat! Moji težki, otopeli možgani se jih spomnijo še kdaj . . .

Ti, kako hitro pada človek, posebno ko je stal precej visoko na lestvici intelekta, če se mu odkrne potem naenkrat klin pod nogami!

Pravzaprav se lotim le težko še pisanja, brez veselja in z zavestjo, da spravim kvečjemu še dolgočasne lamentacije na papir.

Nekoč sem čital zahtevo nekega estetika, da „mora biti ‚le style‘ tako ‚l'homme‘, da prav mora biti tudi on, namreč slog, dolgočasen, ako ga piše človek, ki se nahaja, dasi morda le mimogrede, v dolgočasnem razpoloženju.“

Temu možu, se mi zdi, bi ugodil vsaj v tem pogledu lahko jaz, kakor mu ni še nihče ugodil, ako bi bil pisatelj in bi se lotil zdaj kake novele. Ampak, glej: bilo bi bolj naravno, ako bi se lotil lirskih pesmi.

Kaj ne, saj je tako, da delajo zaljubljeni svojim devojčicam lirske pesmi? Napol se spominjam tudi tega še iz lepih srečnih dni . . .

Neverjetno, kako bežijo ti mladi dnevi od nas tja v preteklost nazaj, prav do kamor le morejo, do plota naše duše, kadar začne rasti tam

izza obzorja in polagoma grabiti sem do nas noč filistrstva. . . Strahopetneži!

Ali pa samo zato, ker jih je groza te strašne, temne strasti v mojih prsih, groza te grenke moje ljubezni? . . .

No, da! — odveč bi bilo tudi, da bi ti še skrival: — ona je, prav ona, pred katero sta me svarila ti in gospod Peterlin.

Poslušaj me in ne drzni se reči nobene besede! Kaj veste, vi otročaji, kaj je ljubezen, ki ne poznate njenih bolečin . . .

Ljubiti žensko, o kateri ne veš ničesar, ne odkod, ne kako, morda bivšo prostitutko, ki se je naveličala svojega posla ali pa ki so jo spodili zdravniki iz njenega strašnega zavetišča; morda detomorilko, morda premeteno sleparko . . . ljubiti jo z divjo, blazno strastjo, in čutiti, da ne ozdraviš najbrže nikdar več, to je ljubezen!

Toda kaj me briga njena preteklost! Dovolj mi je, da stoji danes čista pred menoj in sredi v gorečem grmu prav take strasti, kakoršna je moja . . .

Menda se ti vendar ne bo zdelo le preveč čudno, kako je prišlo vse to, če te opomnim vnovič, da je ona na tem grobišču edini človek, ki živi.

Spočetkom sem jo iskal pravzaprav samo zato, ker sem čutil, kako oživim še jaz ob njej.

Samotarjenje in sicer dolgočasno samotarjenje in še dolgočasnejša družba je izpila počasi vso moč iz mene, in često sem bil trdno uverjen, da me je že popolnoma umorilo in da sem že docela podoben Peterlinu in tovarišem.

Toda ta občutek sem imel vendar samo tako-le zvečer, kadar sem se lahko prav od srca smejal njihovim debelim dovtipom in sem se mogel sam udeležiti z vso tolsto zadovoljnostjo filistra njihovih razgovorov. Kakor hitro pa sem bil ob njej, sem začutil naenkrat zopet, da sem vendarle še drugačen in da bi me bilo vendarle malo škoda. In naenkrat sem se otesel vsega, kar je bilo leglo njihovega name in govoril sem zopet, kakor nekoč v lepih dneh.

In ko sem stopil zvečer zopet čez prag našega zbirališča, obšel me je trmast ponos in hladno sem sedel na koncu mize; celo nekam začudeno sem se ozrl, če me je kateri poklical kar po krstnem imenu, in šele čez hip sem se spomnil, da sem se bil v oni veliki splošni pijanosti pred tremi tedni pobratil z vsemi kar po vrsti in en bloc.

In zdaj je začelo: moja ljubezen z gospodično Ilonko — (to ime poznajo vsi s svojih izletov v mesto; kje so ga slišali, si lahko misliš)





BOLGARSKI MUZIKANTJE.

— je brezkončen vir stoterim duhovitim šalam in velikanskemu krohotu. In jaz sedim zraven, se hočem tudi smejati in pačim pri tem obraz v klavrne grimase . . .

O, kako se mi gnusijo oni, kako se gnusim samemu sebi! . . .

Včasih bi bil že skoraj zdivjal in jim za brusil najljutejšo psovko v obraz. Toda potem bi bil osmešen: naenkrat bi bilo jasno, da je moje razmerje z Ilonko — resno. In s takimle dovtipom jim razpršim vendar tako imenitno vsakrat iznova vsak njihov sum, da mi je to dekle več, nego samo za tako . . .

Toda polagoma so izgubili tudi ti moji dovtipi svojo razstreljivo moč in prišel je zopet velik trenutek, ko se je nagnil gospod Peterlin zaupno črez mizo k meni. In gospod Jaklič mu je prikimal; gospod Manjič pa je zavil svoje svarilo v negativen povoj in pokaral gospoda Peterlina, naj vendar ne bo tako naiven, da bi smatral tako inteligentnega človeka, kakor sem jaz, zmožnega take neumnosti. To, da je le tako . . .

Seveda pa mora priti potem končno tudi dan, ko ne moreš prenesti več vsega tega.

In tako ne grem nič več mednje in živim popolnoma sam zase.

Večinoma molče opravljam svoj posel in kadar prav moram govoriti, izpregovorim samo najpotrebnejše besede.

In potem se vrnem v svojo sobo, ležem na hrbet in strmim v strop. In čutim samo še od daleč in nejasno, kako reže ta nesrečna strast globlje in globlje vame. Kakor bi bil napol narkotiziran in bi videl skozi meglo devati zdravnik kosec za koscem mojega telesa na mizico zraven sebe . . .

Če bi me bolelo vsaj izrazito in ostro! . . . Ampak sama, sama topa topost . . .

## VI.

Vrgel sem bombo, in svet okrog mene se je stresel . . .

Ne vem, kako sem zašel zopet enkrat med one ljudi. In kar zagnali so se name in me obsuli s svojimi gnilimi šalami.

Dolgo sem trpel, a naenkrat je zavrelo v meni, in udaril sem po mizi pred seboj, da so odskočili kozarci in pivci. In izbruhal sem jim v obraz vse, vse, kar mi je bilo toliko časa na rcu; slednjič pa izjavil jasno in glasno, da naj smatrajo sobarico gospe Čičigojke za mojo pravo zaročenko ter naj se vedejo odslej glede na njo temu primerno napram meni.

Kaj me je, vraga, prijelo, da sem izustil te usodepolne besede, da, ne da bi bil mislil le enkrat prej sam na vse to; skoraj ne morem umeti. Samo tega se spominjam, da sem občutil satansko slast, ko sem videl buliti te bedaste oči do skrajnosti presenečene vame, in da se mi je zahotelo naenkrat z neodoljivo silo, da bi jih počil še s čim takim naravnost po odprtih ustih.

A premagal sem se, vstal, — to se pravi: stal sem že prej, — planil ven in zaloputnil duri za seboj.

Zunaj pa sem se iztrezil takoj in spoznal, da sem napravil gorostavno neumnost.

Rekel sem si pač, da je bila moja slovesna in javna zaroka z gospodično Ilonko psihološko utemeljena, to se pravi: da je morala čakati ta misel že od prej v meni in da je planila zdaj le za nekaj časa prezgodaj, kakor razdražena mačka na to zalego in ji prhnila tako naenkrat v obraz; toda zavedal sem se tudi, da ji še nikakor ni bila zagotovljena pot na prosto že prej. Lotil bi se bil skrbnih in natančnih poizvedovanj o vsej njeni preteklosti, pričeneši s krstnim listom in zasledujoč potem vsak njen korak do danes, zahtevajoč prej jasnega računa o vsakem dnevu; brez metafor govorjeno: o vsakem posamičnem dnevu do dneva njenega prihoda k gospej Čičigojki; in šele, ko bi bila ležala jasna, res jasna vsa njena pot do tu pred menoj, in le pod pogojem, da bi bila ta pot popolnoma čista in lepa, bi bil stopil pred njo in jo povabil, da jo nadaljujeva od tu dalje roko v roki . . .

Tako pa sem se bil odpovedal v svoji slepi strasti vsemu temu. Zakaj zdaj sem stal naenkrat tu na planem; pred očmi vseh teh živinčet in za vse na svetu bi se ne umaknil več nazaj.

Z železno logiko sledi zdaj iz tega: čim manj poizvedovanj, tem bolje. Plašč resignacije čez to žensko, in vzeti jo vso zavito tako v svoje roke in jo nesti, to butaro samih dvomov in negotovosti, omahujoč skozi življenje . . .

Ker ni nikake poti več nazaj, sem se odpravil takoj še isti večer na stanovanje gospe Čičigojke, da naznanim Ilonki kot nevesti in gospej kot ,materi' svoj ukrep ter zaprosim formalno za roko; toda povedalo se mi je, da sta šli za jutri in pojutrnjem v mesto ter da je naročila gospa zame, naj se oglasim zopet v četrtek ob navadni uri.

Zaklel sem v svojem srcu in odšel.

Ves sem razdražen in kakor okuženec hitim skozi vas, kadar moram kam. Vse se ozira za

menoj, in vsakemu vidim skozi obleko kožo in kosti, kaj si misli o meni . . .

Eh, saj jim ni za „preteklost“ moje izvo-ljenke. Lani se je vrnila iz Aleksandrije po petih letih hči nekega kmetiča domov, ki si je prislu-žila tam zunaj v tem času petdeset tisoč kron. Živ krst ni vprašal, kako, kvečemu da je napravil kdo dobrodušen dovtip za njenim hrbtom. In ko jo je vzel kmalu potem bogat trgovec iz trga, so ji priredili bakljado in jo spremljali drugi dan slovesno na njen novi dom.

Za denar gre! To je pač njihov edini bog, in pot do njega vsaka pot, edina njihova prava, ali pravzaprav „pametna“ pot, ker onega izraza niti rabijo ne.

Ampak, kaj bi me brigalo vse to! Rekel sem ti že nekoč, da se ne čutim nikakor postavljenega za čuvaja javne morale. Jezi me edino to, ko čutim, da nimam dovolj sile v sebi, da bi vsaj preziral to njihovo moralo, ko že ni moja in bi me torej ne smela nič brigati, ter da bi mi ne ponavljalo celo v lastnem srcu nekaj prav isto, kar sikajo ti ljudje za mano: „Norec!“ Kdor hodi svoje poti v stran črede, se ne sme ozirati po njej.

Jaz pa čutim naravnost smešno potrebo, celo govoriti s komur bodi izmed njih o tej stvari ter mu razložiti natanko, da moj korak ni tako ne-umen, kakor se vidi morda na prvi pogled; upal bi se mu dokazati celo, da je nasprotno jako pameten; in dobro bi mi delo potem, ko bi mi pritrjeval oni neprestano, kakor da je bil tudi sam seveda že davno tega mnjenja, čeprav bi vedel, da pojde zdaj takoj in se bo delal norca iz mojih dokazov.

Ali pa šele tako, kakor sem se spravlil si-noči nad vpokojenega profesorja Žnidarčiča, ko

sem se vračal od nekega bolnika izven vasi do-mov! Zavil sem precej nerodno pogovor takoj na to svojo zadevo, in blagi starček mi je kimal neprestano. S prav prisrčnim voščilom se je ločil od mene, a v istem hipu se mi je zasmilil: hčerko ima, lepo deklico, ki bi jo videl rad pre-skrbljeno, predno zatisne trudne oči . . . Kaka breztaktnost, da grem razpravljat baš z njim o svoji nedostojni zaroki . . .

Sklenil sem, da se poboljšam. Odslej ne pride nobena beseda več iz mojih ust o tem.

## VII.

Moje presenečenje je brezkončno.

Ilona je odbila mojo ponudbo.

Niti začudena ni bila bogvekako, ko sem ji „naznanil“, da se poročim z njo; samo pre-bleдела je in se zdržnila samo, kakor da je prišlo zdaj vendar, česar se je bala že toliko časa.

Zaman so vse moje prošnje, naj mi pove vsaj, zakaj ne. Kvečemu, da ji pridejo solze v oči in da se obrne vstran z vzdihom, kakor da se ji trga srce.

Po vsem tem, kar sem ti pisal, boš umel da sem se v prvem hipu oddahnil, kakor da se mi je res zvalilo težko breme s prsi, toda že me je zgrabila tem bolj žgoča strast do nje in divja želja, da bi izvedel, kaj je pravzaprav s to žensko.

Vrhu tega sem zdaj dvojno osmešen pred ljudmi. Ilona je skrbela namreč sama za to, da vedo že povsod, kako mi je odgovorila.

Zdaj mi ne ostane drugega, nego da se umaknem iz tega kraja. Še danes pišem na vse strani, kam bi se lahko rešil.

(Dalje prihodnjic.)

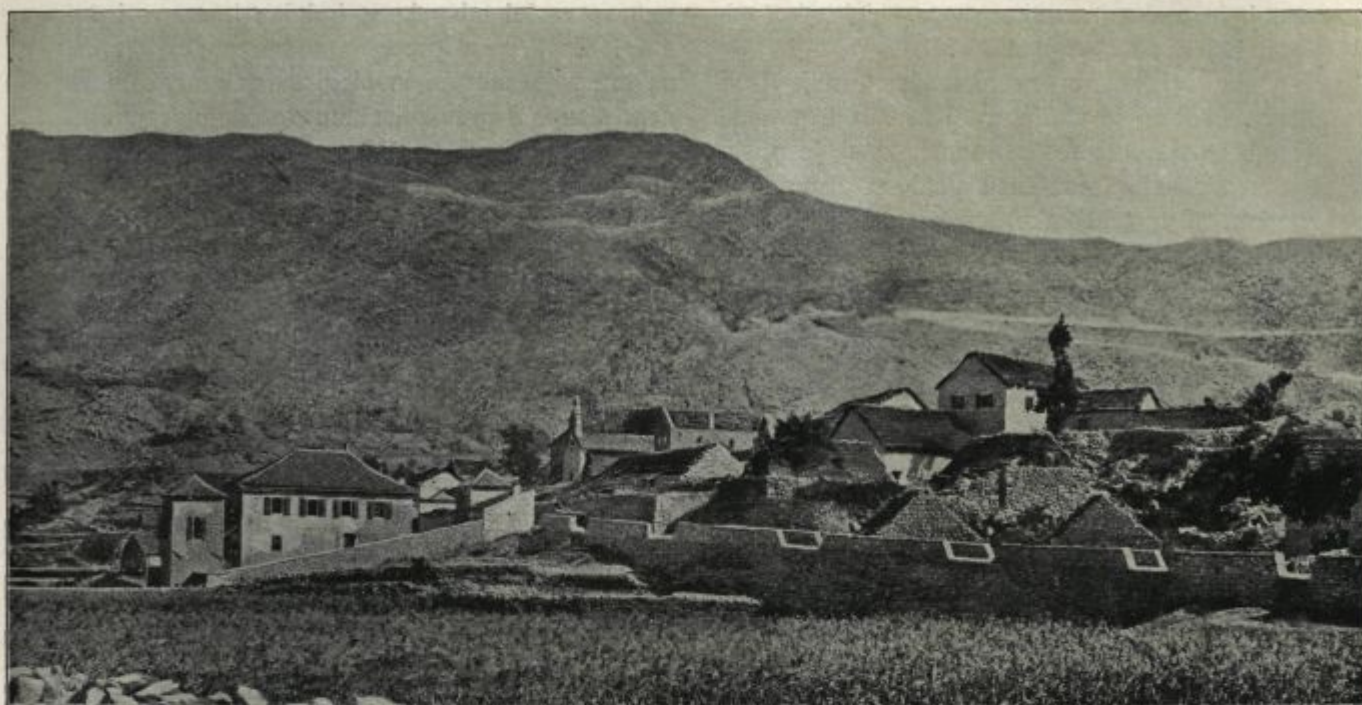
## SANJE.

Sanjali o dneh smo pomladnih nekdam,  
o dnevih solnčnoveselih,  
o gajih zelenih pod solnčnimi  
poljubi lepo razcvetelih.

O cvetnih devojkah smo sanjali,  
o grudih labudjebelih —  
o sreči in nadah pod sladkimi  
poljubi lepo razcvetelih . . .

Molčijo otožni gaji sedaj,  
v življenje se več ne zbudijo. —  
Le včasih, ko vrača pomlad se nazaj,  
spomini še njih oživijo . . .

Borisov.



NJEUŠ.

ANTE BEG:

## ČRNA GORA.

(Potopisna črtica.)\*

**K**onec prijetne dalmatinske vožnje je bil Kotor. Ker sem dobil že na ladji dva Madžara za sopotnika na Cetinje, nismo se dolgo mudili v Kotoru, temuč si takoj pri svojem prihodu najeli na obrežju voznika, da nas popelje na Cetinje.

Iz Kotora vodita na Cetinje dve cesti, pravzaprav je prva le pot za pešce in jahače. Pot je

\* V IV. letniku „Slovana“ sem opisal v kratkih obrisih svoje potovanje po Dalmaciji do Kotora in sicer pod naslovom „Po slovanskem jugu.“

V tem opisu so ostale nekatere nejasnosti, oziroma tiskovne napake. V Dalmaciji še niso okoliške občine ločene od mestnih občin ter vsled tega izkazuje uradna statistika skupno prebivalstvo. Tako ima Zadar le 13.016 prebivalcev, a mestna občina se raztega celo na otok Ugljan ter ima skupno 32.551 prebivalcev. Šibenik v ožjem smislu ima le 2080 prebivalcev, s predmestji 10.072, a vsa mestna občina, ki obsega 458,55 km<sup>2</sup> in h kateri pripadajo večje naselbine, kakor Primošten, Krapanj, Ragoznica, Zaton itd., šteje 24.747 prebivalcev. Istotako ima Spljet (mesto) samo le 5026 prebivalcev, s predmestji 18.547, a vsa mestna občina nad 27.243 prebivalcev. Tiskovna pomota je seveda, da obsega Dioklecijanova palača v Spljetu skoraj 39 km<sup>2</sup>, glasiti bi se moralo 38-485 m<sup>2</sup>. Manjše tiskovne pomote (kakor Vrka za Krka) menda niso nikogar motile. A. B.

napravila avstrijska vlada leta 1844 s 66 serpentinami. Ta pot je dandanes precej zanemarjena, vendar jo turisti in Črnogorci sploh navadno rabijo, ker je mnogo krajša, kakor nova lepa, zložna cesta, ki sta jo črnogorska in avstrijska vlada skupno zgradili od leta 1876 do 1881. Cesta ima 18 serpentin. Mi smo se seveda vozili po novi cesti. Človeku, ki ni turist, se zdi ob pogledu na cesto iz Kotora, da niti peš ni mogoče priti tja na nebotično planjavo, ki jo sluti oko nad sivim skalovjem. In vendar je cesta tako izborna, da vajena konjiča skoraj vso pot dirjata. Gora, ob kateri so izpeljane serpentine, je sloveči Lovčen, Črnogorcem sveta gora.

Prvo uro se vozimo med kraškimi njivicami, oljkovimi nasadi in pritlikavimi gozdčki, mimo vasi Škaljari. Ves čas imamo nepopisno panoramo pod sabo na Kotor in njegov zaliv. Ko prispemo na Lovčenovo pobočje, izginja polagoma obmorska vegetacija. Ob cesti vidimo le še posamezna figova drevesa in šipek (granatno jabolko) z živordečim cvetjem, v jeseni pa s takim sadjem. Pri hotelu „Trinidad“ blizu trdnjave enakega imena se nam odpre pogled zapadno

na zaliv Teoda in na pisano polje Župe. Potem pa nas dolga serpentina zopet zapelje pod Lovčen. Ob cesti vidimo le grmičevju podobne pritlikavce, brinje in robidovje, ki raste izmed ogromnega skalovja; končno pa izgine tudi to, in le šopi mršave trave in mične planinske cvetke poganjajo tupatam med razrítim kamenjem.

Prispeli smo do enonadstropne hišice iz sivega neometanega kamenja. To je dom avstrijskega cestarja in postaja finančne straže.

Poveljnik finančne straže, strah črnogorskih „kriomčarjev“, je sedel bosonog pred hišo ter se hladil. Vročina je bila res neznosna. Prestolonaslednik princ Danilo, ki se je odpeljal pred nami iz Kotora, se je moral skoraj sredi serpentin vrniti v Kotor, ker njegova soproga, na črnogorska tla presajena nežna cvetka, ni mogla prenašati tolike vročine. Počakala sta pri črnogorskem konzulu, Rađamanoviću v Kotoru večera, da sta se v hladu vozila domov.

Popili smo par četrtink dalmatinca ter počakali, da sta se konja izsopla, potem pa je šlo naprej v višave. Dohajali smo črnogorske trpine, ki so se vračali s kotorskega sejmišča, kamor nosijo na prodaj perutnino, leđ iz naravne lede-nice pod Lovčenom in — les. Čudno se sliši, da zalaga kršna Črnagora Kotorčane s kurjavo, in vendar je tako. Dasi so bile mule večinoma prazne, vendar nisem nikjer videl, da bi jih kdo zajahal. Črnogorci so potrpežljivo korakali poleg svoje živine. Dokaz, da imajo za žival več sočutja, kakor naši Kraševci.

Vedno krajše so serpentine, ki smo jih že iz Kotora občudovali pod vrhom Lovčena. Premagali smo zadnjo serpentino, nakar se začne ravna cesta na takozvanem Krstcu proti vzhodu. Od tukaj je zadnji in najkrasnejši pogled na Kotor-sko Boko in gorovje sloveče Krivoščije. Še tako razvajen turist, kakor je češki profesor Bubenček, je izjavil, da je vožnja iz Kotora, posebno pa po tej planoti, najlepši doživljaj v njegovem svetovnem potovanju. Trdnjave, kakor Goražda, Vermac, ki smo jih gledali iz Kotora liki lastavičja gnezda nad glavami, imamo sedaj tik pod seboj, da bi lahko skoraj kamen zalučali na njihove strehe. Koliko strategično vrednost imajo te trdnjave, odkar ima Črnogora več modernih topov!

Kaj pa pomenja to štirioglato in pobeljeno kamenje v tleh preko ceste in naprej v goro Lovčena? Bližnja tabla nam pove, da smo prestopili mejo s krvjo posvečene črnogorske svobodne države. Obvladala so me svečana čuvstva, da sem preslišal vsakdanje pogovore madžarskih sopotnikov. Kako pa naj bi moža tudi vedela,

kaj so vsakemu Slovanu črnogorska tla, posebno ako je toliko sanjal o slovanski Špartaniji, kakor sem jaz, preden se mi je končno izpolnila vroča želja, stopiti na njo! Ta kršna zemlja zasluži, da bi jo vsak Slovan poljubil, kakor so storili križarji ob prihodu v Palestino. Da, kršna in malo rodovitna so črnogorska tla, a takorekoč vsak kamen govori o nedosežnem junaštvu, o brezprimerni ljubezni, s katero je najplemenitejši slovanski rod branil stoletja „krst častni in slobodo zlatno“ ter si ohranil neodvisnost do današnjih dni.

Bodi blagoslovljena, domovina junaških Sokolov, zasijaj ti boljša bodočnost! Narod tvoj si je to zaslužil s svojo sijajno preteklostjo.

Nas Slovence bi moralo biti pač sram, da še tako malo poznamo Črno goro, domovino najsorodnejših naših bratov glede tužne preteklosti. Naša književna društva, ki so nam dala že cele knjige o Avstraliji in njenih otokih, o Kitajcih in Japoncih, niso razun Lavtičarjevega popotopisa še ničesar izdala o Črnogori, tako da skoraj res že bolje poznamo Malajce in Mongolce, kakor svoje neposredne slovanske sosede. Upajmo, da se tudi v tem pogledu obrne na bolje, ter da bodo naši turisti vedno bolj posečali zanimivo državo kneza Nikole.

Po daljšem presledku smo zagledali zopet drevje; hrastovje in bukovje je, ki sega z Lovčena skoraj do hišice črnogorskega cestarja. Toda le za hip se je obradovalo oko zelenja, da se zopet raztoži nad pustim kraškim svetom.

Dospeli smo na najvišjo točko impozantne ceste, do višine 1274 m. Pogled na morje je zaprt. Na desni zagledamo orjaško skalno votlino takozvano „golobjo duplino“, kjer gnezdi na stotine divjih golobov, a v bojnih časih so imele v tej votlini pribežališče črnogorske rodbine iz vsega katunskega okraja z živino vred. Seveda so se sem zatekale le žene z otroci, zakaj možki so se borili s Turkom.

Prva črnogorska naselbina je Žanevdô. Vasica šteje menda le pet hišic iz sivega kamenja. Krite so z rdečo opeko, a okna imajo poleti in pozimi zelene zaklopnice, kar daje sicer revnim domom idilsko sliko. Med hišicami je tudi han



ČRNO-GOREC.

(gostilna). Tudi svojo cerkvico, pravzaprav kape-lico, ima vasica. Ljudstvo se nikjer ne kaže rado-vedno niti nadležno. So pač vajeni videti dosti tujcev. Moški zro neznanču ponosno v oči ter po vojaško pozdravljajo. Nič klečeplastva, nič milosti ne poznajo in tudi ne potrebujejo v samozavesti vzgojeni svobodni sinovi svobodne Črnogore. Pa tudi knezova volja je, da so podaniki vljudni, a ne vsiljivi napram tujcem. Drugače se seveda vedejo ženske. Njihovo stališče v rodbini je žalibog še vedno suženjsko. Črnagora je pač že na pragu orijenta, kjer se glede ženske enako-pravnosti še ni skoraj nič izpremenilo izza sred-njega veka. Trpljenje in gospodarjev despotizem je brati z njihovih obrazov. Tudi obleka jim je temna in brez nakitja. Bodisi na paši, kjer so mar-ljivo predle na ročno vreteno, pri delu na polju ali skrivljene pod težkimi tovari, vedno so zrlé na svoje delo ali k tlom, ne meneč se nimalo za nas radovedne tujce. Žene in hčerke boljših cetinjskih meščanov so se seveda večinoma že emancipirale take boječnosti. S prodirajočo pro-sveto bo tudi po črnogorski deželi polagoma prišla črnogorska žena do veljave, ki ji gre kot materi svobodnih junakov.

Vozeči se naprej proti Njegušu gledamo oba vrhova ponosnega Lovčena. Na najvišjem vrhu, 1759 m visokem Štirovniku je grob vladike in kneza Petra II., ki ga časte Črnogorci kot svetnika. Zaradi tega je Lovčen Črnogorcem „sveto brdo“.

O njem poje Preradović:

„Crne gore s visokog vidika  
Grob ti sijeva na sve četiri strane.“

V u č j i d ō loči Štirovnik od J e z e r s k e g a v r h a (1657 m). Ob pobočju Lovčena so lepi bu-kovi gozdi; tudi izviri mrzle vode, v Črni gori sicer tako redka prikazen, se nahajajo nekateri na tej strani Lovčena.

Evo nas v N j e g u š u, prvem črnogorskem mestecu, na prostrani gorski planoti (885 m). Njeguš je najvišja večja črnogorska naselbina. Tu je rojstni dom vladarske rodtovine Petro-vičev, ki se vsled tega imenujejo tudi Njeguši. Rodovina Petrovičev se je doselila sem iz herce-govske vasice pod Njegušem. Tudi sedanji vladar Nikola I. je v mladosti pasel v Njegušu živino svo-jega očeta, velikega vojvode M. Petrovića. Knežja rojstna hiša je par minut naprej iz Njeguša ob cesti v Cetinje, a skupina hiš se imenuje Petrovići. Enonadstropna hiša sredi lepega vrta je navadno zaprta ter služi le za odmor knežji rodbini, ka-dar se vrača iz Kotora v Cetinje.

Njeguš šteje kakih 100, večinoma pritličnih hiš, ter ima okoli 2000 prebivalcev. Pri našem prihodu je bilo na trgu posebno živo, nekatere hiše so bile v zastavah. Ta dan se je namreč vršil vojaški nabor za katunsko nahijo (okraj). Ker smo zaradi krmeljenja in napajanja konj mo-rali celo uro čakati, imel sem časa dovolj, ogle-dati mesto, narod v praznični opravi in vojaške dostojanstvenike iz naborne komisije. Gospodje so že bili opravili svoj posel ter so se šetali z do-mačimi dostojanstveniki po širokem trgu. Med njimi je bil tudi vojni minister, brigadir Vukotić, brat kneginje Milene; nadalje častitljiv junak barjaktar (zastavonoša), ki je v črnogorski vojski posebno odlična šarža, menda toliko kakor pri nas major. Barjaktar postane le starejši častnik, ki se je v vojni posebno odlikoval. Šarže se spoznavajo po emblemih, ki se nosijo spredaj na narodni čepici, in še po nekaterih znakih pri pasovih itd. Dvoglavi orel z levom iz medenine pomeni senatorja, od dveh turških sabelj obdani grb častnika itd. V ostalem pa imajo častniki, uradniki in navadni vojaki običajno narodno nošo. Na glavi jim sedi ponosno čepica s črnim robom in z živo rudečim pokrovcem. Na pokrovcu sta pri moških čepicah cirilični črki H. I. (N. I.) t. j. Nikola I.

Devojke imajo mesto teh črk zvezdo.

Praznična obleka Črnogorca je sledeča: džama-dan, z zlatom obšit rdeč telovnik; čez telov-nik se nosi gunj, t. j. dolga bela nagubana suk-nja, ki se spredaj ne zapenja. Črez gunj pride še z raznimi barvastimi in z zlatimi okraski obšit jopič brez rokavov; imenuje se jelek. Pripasan je z dvema, pa tudi s tremi pasovi, in sicer pride najprej navaden rdeč pas, črez tega kolan, za ka-terega se vtika orožje, vrhu vsega pa se pripne bogato s srebrom obšit pas. Hlače dokolenice (gače) so iz modrega blaga ter nagubane. Na nogah imajo navadni ljudje opanke, boljši visoke čevlje, a imoviti meščani nosijo že celo rmene čevlje. Delavni ljudje imajo mesto džama-dana navaden rdeč telovnik (ječermo), mesto gunja pa struko, ogrinjalo iz navadnega sivega sukna. — Ženske nosijo v nedeljo črez navadno obleko bel, spredaj odpet plašč brez rokavov. Prsi so zagrnjene le s srajco. Glavo si pokrivajo omožene ženske s črnim robcem, ki visi po ra-mah, dekleta pa s čepico.

Ljubeznivi gostilničar, ki mi je vse to raz-kazoval in razlagal, mi je vedel naštetí vse Slo-vence, ki so pred menoj posetili Njeguš. Lahko si jih je zapomnil, ker jih je le bilo malo. Naj-bolj se mu je prikupil nadporočnik R. Maister iz

Ljubljane, ki je napravil svoje ženitvansko potovanje v Črno goro. Naj bi ga posnemali tudi drugi zavedni Slovenci, ne pa da nosijo svoj denar v Italijo ali na Nemško!

Pred odhodom me je še opozoril na starca s čestitljivo brado, ki se je pridružil komisiji. Bil je oblečen in oborožen kakor drugi častniki in tudi hoja mu je bila ravno tako samozavestna, vendar je bil domači — pop.

V Petrovičih sta dve popolnoma slični si cerkvi. Tukaj sta prebivali od pamtiveka rodbini Petrovičev in Radoničev, ki sta živeli skoraj vedno v krvni osveti med seboj. Nasprotstvo je bilo toliko, da rodbini nista niti k službi božji hoteli zahajati v skupno cerkev, temuč si je vsaka postavila svojo cerkvico.

Moja madžarska sopotnika sta se držala čemerno, ker sem govoril le z gostilničarjem in z drugimi domačini v jeziku, ki njima je bil „slovakisch“ ter ga nista razumela. Sicer ju pa tudi vse to pisano vrvenje okoli nas ni mnogo zanimalo. Taka družba je prava nadloga za idealnega Slovana, ki je prvič med brati in po ka-

terih je hrepnel. Pokvarila sta mi marsikatero veselje z neslanimi opazkami o črnogorski „beračiji“. Vsako dokazovanje in zagovarjanje napram tako omejenim materialistom bi bilo zaman, zato sem skoraj vso nadaljnjo pot molčal in opazoval zanimivo okolico, ali pa se pogovarjal z voznikom. To ju je še bolj jezilo. Začela sta se pogovarjati v materinščini ter pri tem vpletala v svojo kritiko tudi mene in voznika. Ko je eden zaničljivo pripomnil, da se brigam za vsako malenkost, kakor da hočem postati konzul Črne gore in Albanije, sem se smeje priklonil rekoč: „Kös-zönem szepen uraim, meg ertettem“ (Hvala lepa, gospoda moja, razumel sem). Rad bi vam pokazal neumna obraza presenečnih Madžarov. Takoj sta stvar zasukala na šaljivo stran, se opravičevala ter me izpraševala, kje sem se učil madžarščine. Povedal sem jima, da so to ostanki izza mojega vojaškega službovanja v Budapešti in Szolnoku. Vso pot sta se potem prizadevala, da me ohranita pri dobri volji ter popravita svojo netaktnost. No, nisem jima zameril, saj Madžara ne moreta ljubiti Slovanov.



CESTA IZ NJEGUŠA NA CETINJE.

Iz Njeguša se začne cesta zopet viti v sličnih serpentinah, kakor iz Kotora. Sloh smo v Njegušu šele dobro na polovici pota. Prevoziti je treba Golo brdo (1254 m). Dočim ni v Njegušu nobenega studenca, izvira visoko ob cesti izpod Lovčena izdaten vrelec, Korito, da se okrepcajo ž njim ljudje in živina. Kakor daleč sega oko, ne vidiš drugega, kakor razmetano sivo skalovje, ki tvori vrtoglave prepade. Tu se more voziti tujec mirne duše le tedaj, ako se zaupa tako treznemu vozniku, kakršen je Črnogorec in tako izurjenim konjem, kakor so njegovi „mački“.

Dospeli smo na Krivačko sedlo. Opozorjen že poprej na nedosežni razgled, sem stopil pod vrhom z voza ter prišel precej pred njim na sedlo. Odprl se mi je razgled, kakršnega še nisem imel. Vidi se malone vsa Črna gora. Za seboj vidimo zadnjič kotlino Adrijanskega morja, na jugu pa se svetlika v daljavi Skadrsko jezero. Pri jasnem vremenu se vidi baje celo albanska prestolnica, stari Skader; nadalje dolina Zete do Podgorice in albanske gore. Vse okrog nas pa je žalostno groblje sivega kamenja brez drevesa, brez človeških naselbin, sploh brez živega bitja.

Spomnil sem se slavnega Sundečića, ki poje:

„Crna gora ljuti kamen,  
Črnogorac pusti plamen,  
U kamenu iznikao,  
U kamenu odrastao,  
Po kamenu ore, pase . . .“

Človek bi obupal nad prokletstvom narave, ako bi ne vedel, da ni vsa Črna gora tako kršna. Na jugovzhodu je gorovje bogatih gozdov in pristinih planinskih pašnikov, v dolini Zete in pri Skadrskem jezeru pa je pravo italijansko podnebje z bujno vegetacijo.

Začelo se je mračiti, ko smo zdirjali v naglih serpentinah navzdol. Naglo vožnjo med strahovitimi prepadi prenese mirno le hladnokrven človek. Menda v naše pomirjenje je začel voznik peti eno tistih junaških črnogorskih pesmi, ki nimajo konca kitic in katerih melodija je bolj recitacija kakor blagozvočnost. Sicer pa se je tudi že tako stemnilo, da nismo videli vseh nevarnosti pod seboj. Šele pri vožnji nazaj sem videl, kako strahovita je bila vožnja navzdol. Med potom smo prišli le mimo ene hiše (han popa Perova). Pozneje smo se peljali skozi vas Dubovik<sup>\*)</sup>, nakar smo kmalu zagledali v daljini mnogo luči — Cetinje! V začetku cetinjske kotline je vas Bajce.

<sup>\*)</sup> Dubovik je znamenita vasica, ker so v njej stanovali poturčenci, na katere so najprej udarili Črnogorci pri znanem klanju Turkov v božični noči 1702 za vlade Danila Petrovića („Šentjernejska noč v Črni gori“).

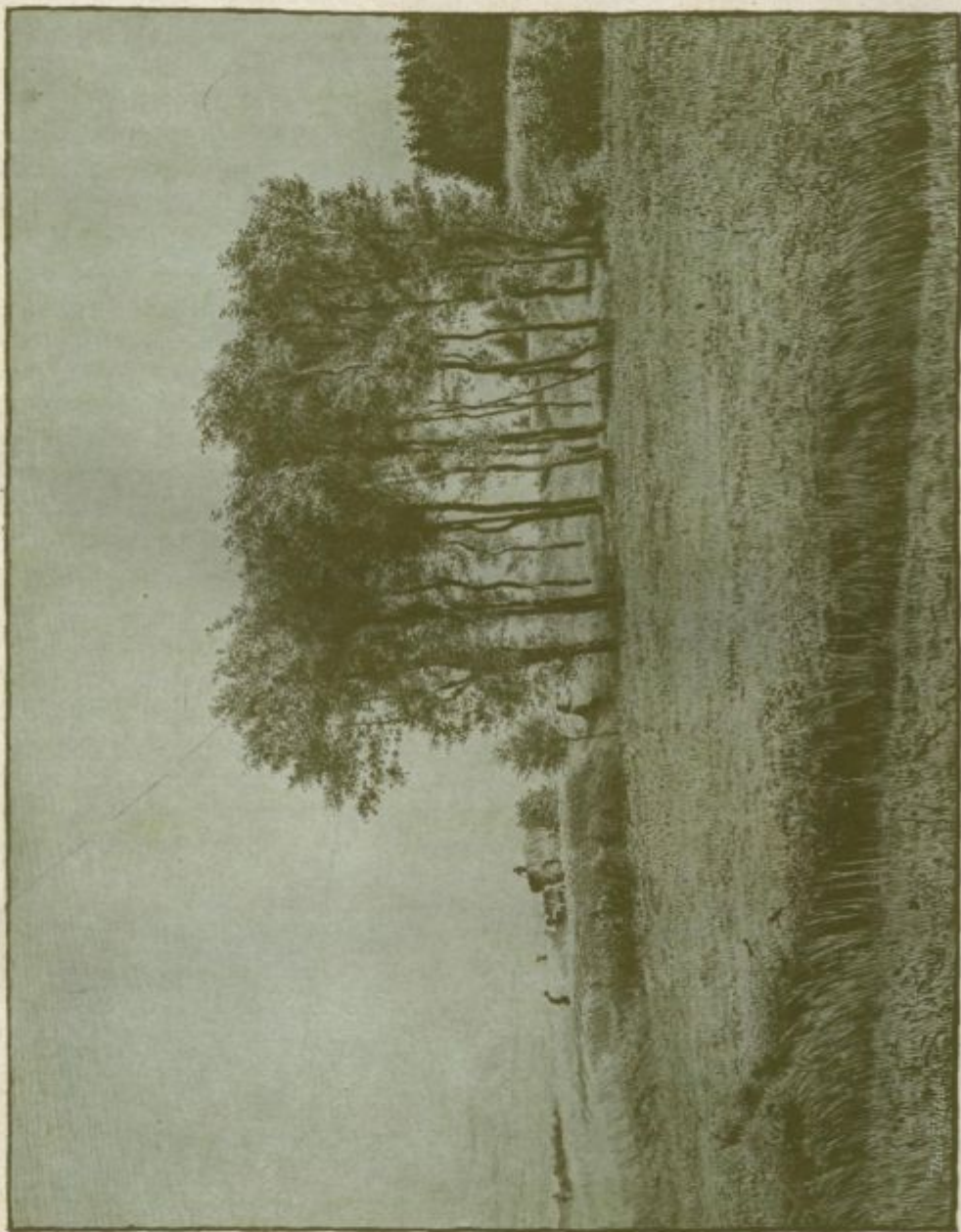
Cetinje je bilo nenavadno razsvetljeno. Razun petrolejk na ulicah so gorele tudi sveče na oknih hiš ob glavni (Katunski) ulici. Bil je predvečer Danilovega, rojstnega dne prestolonaslednika. Na ulici je bilo še celo živahno, dasi je bilo že skoraj 11. Meščanstvo je pričakovalo prestolonaslednika, ki je zaradi vročine zaostal v Kotoru. Obstali smo na koncu ulice pri „grand hotelu“ (velika lokanda).

Madžara sta se odpravila takoj spat, mene kot Slovana pa je povabil ljubeznivi poslovodja hotela, da me vpelje kot svojega gosta v „Zetski dom“. Tam je priredilo obrtniško pevsko društvo zabaven večer v proslavo prestolonaslednikovega rojstnega dne. Zelo hvaležen sem bil za to vabilo, dasi že dve noči nisem dobro spal. Ponudila se mi je prilika, gledati zbrano meščanstvo črnogorske prestolnice. Nekaj odličnih gostov je bilo zaradi pozne ure že odšlo, med njimi tudi zaradi svoje popularnosti med narodom zelo priljubljeni princ Mirko. Tudi gledališčna predstava je že minula — igrali so domači diletantje prevod neke nemške enodejanke. Moj spremljevalec me je seznanil s predsednikom društva, ki je priredilo slavnost, nakar so mi takoj vročili vabilo na ime. Peljali so me v dvorano, kjer je svirala vojaška godba, a družba je neumorno plesala kolo. Bili pa so na plesišču razun dveh žen sami moški vseh slojev, a največ je bilo vojakov. Dasi so imeli na programu plesni komadi razna imena, bili so končno vsi plesi vendarle samo narodno — kolo. Zelo mi je ugajalo patrijarhalno razmerje med častniki in moštvom. Posebno je bil mladi, živahni kapitan Savičić duša vsej zabavi. Kakor je godba zasvirala iznova, pograbil je najbližja dva „momka“ za roki, ta dva sta vlovila naprej vsak svojega tovariša, in kolo je bilo sklenjeno.

„Zetski dom“ je kulturno središče ne-le Cetinja, temuč vse Črne gore. Poslopje se je zgradilo v spomin na osvoboditev rodovitne doline Zete izpod turškega jarma. Tu se nahaja državni muzej, javna čitalnica, gledališče itd. V njem imajo zavetišče vsa narodna društva. Dne 18. oktobra l. l. je otvoril v njem knez Nikola prvi črnogorski parlament. Seje senata in skupščine so v gledališčni dvorani, ki je moderno urejena z dvema vrstama lož. Nasproti odru je krasna knežja loža, na vsaki strani pa so lože za inozemske diplomate in ministre.

Po oficijalnem delu se je razvila v stranskih prostorih neprisiljena zabava, kakor je to običajno v naših provincijalnih mestih. Točilo se je črno pivo, kar je za Cetinje redka prikazen.





MAKS ŠVABINSKÝ: ŽETEV.



Ker se vsi Cetinjčani poznajo med seboj, kakor ena rodbina, so se takoj začeli obračati pogledi name. Nezaupni so bili ti pogledi, da ne rečem osorni, ker so gotovo slutili v meni kakega zvedljivega in arogantnega „Švaba“, kakršnih prihaja v poletnem času čimveč na Cetinje.

V začetku sem bil sklenil, da ostanem kolikor mogoče nepoznan, da bi mogel tembolj nemoteno razmotrivati neprisiljeno vedenje in zanimive nošnje. Toda moj spremljevalec me je najbrže izdal natihoma kapelniku vojaške godbe — Čehu Vimerju, zakaj kmalu je začela godba svirati same slovenske skladbe „Slovenec sem“, „Po jezeru“ itd. Vsled tega sem se čutil dolžnega, da se predstavim družbi, v katero sem se bil vrinil. Storil sem to, v kratkih besedah naglašajoč, da se kakor vsak zaveden Slovan klanjam njihovemu modremu vladarju, kojega velika slika je visela na nasprotni steni. Takoj sem pregnal nezaupnost, zaorili so po dvorani klici navdušenja, a junaški Sokoli so me vzdignili na rame. Tega ganljivega trenutka ne pozabim nikdar. Gimnazijski profesor gospod Brkič, mlad, a zelo inteligenten mož, me je pozdravil v iskrenih besedah z devizo „svaki brat nam mio, koje vjere bio“.

Ne zaradi svoje neznatne osebe, temuč zaradi tako lepo razvite ideje o slovanski vzajemnosti sem bil ganjen do solz. Ni bilo zaman požrtvovalno delovanje rodoljubnih prvoboriteljev med Jugoslovani. Ideje so pognale korenine in že šumi mogočna slovanska lipa, klubujoč vsem viharjem. Še eno presenečenje me je čakalo. Prišel je k meni odbornik imenovanega društva ter se mi predstavil za ožjega rojaka, kranjskega

Slovenca Debevca. Mladi mož je trgovec v Cetinju. Težko sem se ločil od prijetne družbe, a ura je bila že pozna po polnoči.

V velikem hotelu, ki je last domačina Nika Vuletića, a zgrajen je bil na državne stroške, se prenočuje in obeduje tako udobno, kakor ne v marsikaterem velikomestnem hotelu, gotovo pa ne v vsej Dalmaciji. Zjutraj so me prebudili — bila je nedelja — zategnjeni monotonski glasovi. Dasi jih nisem slišal še nikoli poprej, vendar sem takoj uganil, da jih izvablja slepi guslar svojemu primitivnemu instrumentu z eno struno.

Brž na noge, da si ogledam vse zanimivosti črnogorske prestolnice!

Res ni veliko mesto Cetinje — šteje le jedva 3000 duš — a tudi tako vsakdanje in neznatno ni, kakor so nam ga slikali nemški profesorji na gimnaziji. Glavna ulica je Katunska, ki ima ime po najstarejšem okraju (nahija), skozi katerega sem se pripeljal. Večina hiš je pritlična, vendar je že tudi precej enonadstropnih, n. pr. one, v katerih so inozemski konzulati in razna ministrstva. Na južnem koncu je Grand hotel; zraven je višja dekliška šola, ki jo je ustanovila ruska carica Marija Aleksandrovna leta 1870, a vzdržuje jo vsakokratna ruska carica. Častna ravnateljica šole, ki se splošno naziva „ruski inštitut“, je kneginja Milena. Šola je izborno urejena, da menda ni enake na vsem slovanskem jugu. Obiskujejo jo premožnejše deklice iz vseh slovanskih dežel; izmed Slovenk je zavod posečala hčerka ljubljanskega zdravnika dr. L. Jenka. Sedanja načelnica zavoda je gospodična Zofija Petrovna Mertvago.

MONASTIR.



KNEŽJI DVOREC,  
PRESTOLICA NIKOLE I, VLADARJA ČRNEGORE.



ZETSKI DOM.

Na desni strani hotela je bolgarski konzulat. Vzporedna ulica s Katunsko je ona, v kateri je Zetski dom in turški konzulat. Najlepšo palačo ima rusko poslaništvo, kjer reziduje Peter Maksimov, ki sem ga videl pri obedu v hotelu. Prav lepo palačo ima tudi avstro-ogrsko poslaništvo ob pričetku mesta. V poslopju je tudi katoliška kapela. Sedanji avstro-ogrski poslanik je baron Kuhn. Svoje konzulate, oziroma diplomatska zastopstva imajo na Cetinju še Francija, Anglija, Nemčija, Italija in Grška. To je pač dokaz, da smatrajo velesile Črnogoro za važno postojanko političnega življa na Balkanu. Za italijansko poslaništvo gradé pravkar v začetku Katunske ulice velikansko palačo. — Za Zetskim domom ob periferiji mesta je moderno urejena nova deželna bolnišnica, ki pa ni prenapolnjena, ker Črnogorci so zdrave konstitucije. Na vsakih 3000 prebivalcev jih pride 30, ki dosežejo 100 let. Dalje proti severu na Obiličevi poljani je nova vojašnica. V njej je vedno do 600 vojakov na vežbanju. Aktivna služba traja le štiri mesece, ker je vsak Črnogorec s 17. letom vojak ter pride že iz očetove hiše toliko izvežban, da zadostuje četrto leto, da se popolni v vseh vojaških vedah. Plače vojaki ne dobivajo, pač pa dovolj tečne hrane opoldne in zvečer, pri odpustu pa vojaško puško s patronami. Mesto bajonetov nosijo vojaki revolver in handžar. Ravno so imeli vaje pred vojašnico, ko se nas je trojica približala. Takoj je priteknel orjaški vojak, se postavil v pozituro, salutiral ter vljudno javil, da ne sme nihče k vežbališču. Kakšna razlika med Črnogorci in Nemci! Blizu vojašnice ob Bajo Piljaninovi cesti je pokopališče junakov, kjer pokopujejo le za domovino zaslužne može. Pa je tudi znamenito to pokopališče, kakršnega ni nikjer nu svetu. Ograja je namreč iz samih cevov turških pušek, ki so jih hrabri Črnogorci vzeli Turkom v zadnji vojni.

Glavne znamenitosti Cetinja so na desni strani glavne ulice, ako se pripeljemo iz Kotora, t. j. na zapadu. Tu je bil začetek Cetinja. Najprej

pridemo do kaznilnice, pred katero se prosto šetajo in izprehajajo najhujši kaznjenci. Pravih hudodelskih natur ali zločincev iz navade pravzaprav med Črnogorci ni. Le v hipni jezi se spozabijo ter se za svoj čin potem tudi udano pokore. Na več let obsojeni nosijo sicer na nogah železje s težkimi krogli, a to ne zaradi tega, da bi ne pobegli, temveč le v znamenje hude kazni. Za beg bi bilo prilike dovolj, saj so državne meje blizu, a menda se še še ni zgodilo, da bi bil kateri jetnik pobegnil. Jetniški ravnatelj je nekoč izjavil, da bi smel najhujšega kaznjenca poslati po opravkih v Kotor brez spremstva in nadzorstva, a mož bi se vrnil zopet v ječo. Tako veleva Črnogorcu čast in moški ponos. Sicer pa se kaznjencem tudi res ne godi hudo. Pri lepem vremenu so ves dan na prostem vrtu ob ulici, se razgovarjajo z mimoidočimi, pušijo cigarete, sprejemajo obiske i. t. d. V kaznilnici je vsak enak, minister kakor težak, a ko prestane svojo kazen, postane zopet polnopraven državljan z vsemi pravicami in častmi, in nihče mu ne sme očitati prestane kazni.

Nekoliko naprej je knežja konjarna, nadalje pa „Biljarda“ t. j. stara knežja palača, enonadstropno poslopje s stolpi na vseh štirih oglih. Na dvorišču so razstavljeni razni topovi, največji ponos vsakega Črnogorca, zakaj vzeli so jih v bojih Turkom. Sedaj je v poslopju gimnazija, bogoslovije, ministrske pisarne, državna tiskarna, veliki sud, državni arhiv i. t. d.

Nasproti je sedanja knežja palača. Poslopje je enonadstropna, rjavkasto pobarvana hiša z verando. Želel sem videti slavnega vladarja Črnogore vsaj oddaleč, toda bival je zaradi bolehnosti še vedno v inozemstvu. Nasproti knežji palači ima princ Mirko svoj pohlevni dom, t. j. malo, enonadstropno hišo. Nasprotno pa ima zadaj za velikim hotelom prestolonaslednik Danilo sredi krasnega parka dvorec (Danilov palac), ki se sme imenovati najlepša zgradba na Cetinju.

(Dalje prih.)



## DIMITRIJ PAVLOVIČ IN GRDA ŽENSKA.

Novela.

(Dalje.)

Solnčni žarek se je spodtaknil med lisami na oknu in skočil pred mene. Kakor tekoč granat curlja skozi mojo temno čašo; dočim jo srkaje dvigam do ust, bezljajo moje misli, pluskajo po krvi, kakor dojenček v topli kadi, in gazijo po puhtečih in kadečih se tragedijah.

Steklenica je prazna; zdaj se spomnim Claire. Vedi vrag, odkod ima izgubljenka to idealno, romantično ime: Klare so bile junakinje vseh mojih dram, kar sem jih napisal v peti šoli.

Danes je dolgo ni; da bi vendar prišla! Dolgčas mi je postalo, kramljati se mi hoče...

„... Vstopite!“

„Bonjour monsieur! Ča va?“ pravi Claire; njen glas je vedno nekoliko hripav. To je že tako, nemara tudi od prs.

„Krasno, kajpada, punčka; in ti? Kako toplo rokco imaš! Ali ne sedeš?“

„Spala sem do zdajle. Vso noč me ni bilo domov. Daj mi cigareto!“

Navajena je že; vsak dan ji jo prihranim v predalu.

In Claire sedi, kadi in pripoveduje. Sivo-sinje oči upira naravnost vame; ostra zarezica ob ustnih ji zdrgetava. Svobodno pripoveduje in ničesar ne zamolči; dobro ji dé, ko rad poslušam, tuintam pritegnem list, vzamem svinčnik in začrtam beležko. To je najin rendez-vous.

Smeji se Claire redkokdaj.

Visoka je, šibka, bleda in nekoliko sloka; njeni lasje niso videti pobarvani, njih bogata rdeča barva je baje naravna. Sila je videti teh bujnih las; več jih je skoraj, nego drobnega obrazka; tudi ona ima tiste visoke obrvi, kakor njena sestra na plakatu.

Spominjam se, kako sva se seznanila.

Tretji večer po svojem prihodu sem se vračal iz kavarne; škropilo je in vlažni zrak je jedva prodirala luč svetilk. Dva koraka pred hišnimi vrati se me oklene visoka, šibka ženska postava: „Monsieur!“

Ne da bi umaknil roko, sem molče zavil v vežo in po stopnicah, ona pa z menoj. Vso pot nisem izpregovoril besede, kakor bi koketiral s svojim čudaštvom. Ženska je bila ravnokar iztresla tiste zoprno enake fraze, ki jih znajo vse

naizust, ko sem dospel do svojih vrat in potegnili ključ iz žepa.

„Ne ta, ne ta; moja soba je sosednja!“ šepne nasladnica polglasno.

„Nič ne de! In tukaj je moja; le vstopi!“

Potisnil sem jo naprej, kajti vrata so bila odklenjena. Dimitrij Pavlovič, ki je bil doma, se je prestrašil, razsrdil in me je okregal, kar je mogel.

„Kaj govori?“ je preplašeno vprašala moja tovarišica, ko je čula njegov bobneči bas in se stisnila k meni.

„Deklamuje po ruski!“ sem dejal, priprl vrata, prižgal svetilko in si jo ogledal.

Ta ženska je bila Claire.

Izprva naju je smatrala za velika bogataša: človek rad veruje, kar bi mu bilo pogodu. Že prvokrat nama je pripovedovala pravljico o ruskem gospodu, ki je bival nekdanj v najini sobi pred nama dvema in je bil zelo ljubezniv.

„Ali te je kdaj obiskal?“ sem vprašal tja vendan.

„Nikoli.“

„Verjamem,“ se je oglasil brutalni Dimitrij Pavlovič iz svoje sobe.

Claire se je bridko nasmehnila.

„A vseeno mi je plačeval sobo... Jaz namreč nimam mnogo denarja.“

„Da, moji rojaki so pogostoma bedasti in zapravljivi,“ je pribobnelo izza vrat.

„Kaj ne da, ti nisi?“ je vprašala Claire z zlovoljno hudomušnostjo.

„Pa dju tu!“ Dimitrij Pavlovič je govoril francoščino s strahovitim akcentom.

Brez bistroumnosti je Claire kmalu spoznala, da se je motila v svojih računih; ker pa sem bil vedno prijazen ž njo in se ni mogla varati o mojem nepristranskem zanimanju, me je začela sčasoma vkljub temu posecati vsako popoldne ob dolgočasnih urah. Nisem zahteval in ni mi prinašala ničesar razen svojih spominov in doživljajev, za katere sem ji moral dati krivo prisego, da jo opišem kot glavno junakinjo kakšnega lepega in ganljivega romana. Grde ženske ljubijo lepe povesti.

Dočim sva postala midva polagoma prijatelj, se Dimitrij Pavlovič ni nehal žalostiti nad

mojim pogubonosnim znanjem in je izrabljaj medsebojno zaupnost v brezkončne poizkuse, da reši moj k zlu naklonjeni značaj. Napram Claire je bil tako nedvorljiv, da se je izogibala njegove navzočnosti in se ga je bala, dasi me je mnogo izpraševala o njem in mu ni zamerila njegovega zaničevanja.

„Vem, da nas zaničujete vsi — razen tebe morebiti,“ je rekla čestokrat. „Vsi nas zaničujejo, kakor vsakogar, kdor živi od njihovega denarja. Zaničujejo hlapca, deklo, peka, mlekarka in žensko. In od kogar kupijo največ, kdor jim proda vse, kar more prodati berač, za najmanjši denar, na tistega — na tisto pljuvajo pred vsemi. Psi ste, vi moški! . . . A saj jaz sama nisem boljša: tudi jaz zaničujem hlapca, ki mi čedi sobo in postilja posteljo!“ je dodala in mrgodila po-barvane ustnice s polotroškim, polironičnim ponosom . . .

Claire sedi, kadi in pripoveduje . . .  
Naenkrat se prekine.

„Bila sem spodaj; tvoj divji Rus je stal bled in potrť pred pragom, gledal proti pekariji tam na vogalu in mrmral. Tudi včeraj sem ga videla in predvčeranjim; ves izpremenjen je. Ali je bolan, ali mu je umrla nevesta?“

Vedno je trdila, da ima Dimitrij Pavlovič nevesto.

„Ne vem, da bi bil bolan; meni ni povedal. Tudi nevesta mu ni umrla, sicer bi bil še bolj pobit.“

„Meniš? Blagor ji: za nami so odplakali že davno! . . . Ali nima denarja?“ ji pride mahoma na um. „Kaj ne, denarja nima, lačen je?“ In ozre se vame.

Vladimir Mihajlovič se laže rad in z lahkoto, toda pred tem pogledom se ne more.

„Morebiti, kaj vem? Ni mi povedal.“

„Ah, prav se mu godi! Prav se mu godi, njemu, ki me zaničuje. Da je ženska, radovedna sem, če ne bi šel nocoj ali jutri zvečer na ulico in rekel prvemu, ki bi ga srečal: ‚kupite! In ko bi prišel k tebi in bi mu pljunil ti v obraz, razsrdl bi se in se udaril ob prsi: ‚Tudi to je pošten stan! Gorkoto plačujete, zrak, ki ga sopete in električno kupujete, pa bi človek ne smel prodajati naslade? Lump, kdor je hoče zastonj!‘ . . . A povej, zakaj mu ti ne posodiš?“

„Kako mu hočem? Sam nimam beliča. Prejšnji teden sva zapila, kar sva imela; da nisem plačal hrane naprej, bi tudi jaz ne imel česa jesti. Petintrideset sous še imem za kavarno; če moj denar do sobote ne pride, napoči še zame post.“ —

„Vlačugi daješ cigarete, za prijatelja pa nimaš kruha! Sram te bodi!“

Vladimir Mihajlovič se redkokdaj sramuje. Korist te nerodne šege je preveč problematična, da bi se je poprijel kar tako.

„Kako naj me bo? Pokaži!“

„Fej! Zakaj mu ne posodiš? Ali ti ne reče?“

„Še zdivilj bi, ako ga vprašam!“

„To utegne biti. In sam nimaš; tudi to je res.“

Claire zre zamišljeno na visoki dimnik pred oknom, ki reže razgled na dvoje. Grize si mazinec in nekaj ugiblje.

„Ali boš hud, če nekaj rečem?“ povzame nato in me pogleda boječe in dobro.

„Kaj hočeš povedati?“



TEODOR HILŠER:

ŠTUDIJA.

„Ali boš hud?“ ponovi ona še mehkeje.

„Ne bom.“ In v mojih prsih se je razlila tista tesna slutnja, ki nam vselej naznanja, da v naslednjem trenutku zaslišimo nekaj, česar nismo pričakovali.

Clairi trepečejo roke. Pobrala je s krila nepristno borzico iz pozlačene medi in jo odprla. En sam louis je v nji; in ko ga položi pred mene, se boji, da je ne bi udaril.

„Ná ga . . .“

Nekaj nepopisnega je zavalovilo v meni; še danes ne vem, čemu se mi je tistikrat zazdelo, da leži pred menoj madež lernejskega strupa, in ne navaden, nedolžen zlat, ki bi se mu gotovo ne poznalo, koliko polti je že preplačal, ako mi ga jutri prinese pismonoša. Zgrozil sem se:

„Čemu? Kako? Za koga?“

„Tvoj Rus je brez kruha . . . Jaz ga ne rabim takoj; par frankov še imam!“

„Nikakor! To je brezumnost, to je blazno! Ubil bi te, da te sliši.“

„Zato pa mu ne povej. Tebi posodim ta zlat vrneš mi ga, kadar dobiš ti ali on. Nočeš? Vidiš, tudi ti pljuvaš name.“

„Spodi jo z njenim louisd'orjem vred!“ me silijo polzatrti predsodki. „Dobro, vzamem ga!“ reče glasno moj razum. „Velja!“ . . . Tudi Claire ni pomišljala tistikrat, ko je bila lačna; prvi-krat! . . .

„Prav; vidiš, tako si priden! A zdaj pojdem, predno se vrne. Au revoir!“

Med vrati je že: šibka in sloka; bogati rdeči lasje se svetijo iz polteme nad njenim tilnikom, kakor mehka, sanjava sreča: ona, nečistnica in zaničevanka, je ravnokar storila dobroto in poplačala zlo z ljubeznijo njemu, ki ji še ni daroval lepega pogleda.

„Claire!“

Ne morem je pustiti tako! Danes ne.

„Claire! Ali hočeš videti solzo v mojem očesu?“

„Da, kaži! Res! O, ti revež neumni!“

In zasmije se in se že sama joče. Njena glava sloni na mojih prsih, vonj njenih las mi objema lice — in zdi se mi poljasno, da jih poljubljam in se mi ne studi do njih, kajti studu se mi sploh ne; toda moj telovnik, bogme, telovnik bo moker!

Au revoir! Saj tudi Dimitrij Pavlovič že prihaja.

Med vrati se srečata. On pogleda v stran, ošine mene z bliskom zaničevanja in se zgrudi na posteljo. Verjamem, če je človek že tretji dan

„obedoval v restoranu“ in pride v peto nadstropje po strmih stopnicah!

Kako naj mu denar izročim? Mislim in mislim. Včasih vdahne satan, česar človek ne izmisli.

„Dimitrij Pavlovič!“

„Izvolite? Ali veste še mnogo nizkosti?“

Biti mora silno obupan.

„Nobene več, Dimitrij Pavlovič; nasprotno! Da izpregovorim kratko, — zatekam se k vašemu kremenitemu in plemenitemu značaju. Claire me je prosila, naj ji shranim ta louisd'or; sam zlo-dej vedi, kaj namerava z njim, da ga noče zapraviti. Morda se je začela baviti s filozofijo in moralo . . .“

„Obljubili ste mi, da mi vsaj za to pot prizanese s svojim podlim cinizmom,“ me opozori Dimitrij Pavlovič trdno in s slabotnim glasom, obenem pa silno presenečen nad mojim razodetjem. „Spoštujte dobro nagnenje, ki se oglašava v nesrečni ženski! Varčnost in skrb za bodočnost bi jo prav lahko privedla na pravo pot . . .“

„Dà; spoštujem . . . Poleg tega pa sem hotel vprašati vas, velecejnjeni Dimitrij Pavlovič, ki razpolagate z mnogo bolj trdnimi in čvrstimi nazeri, nego jaz grešni človek, za svet: ali mi moje človeško dostojanstvo dopušča, da tak zlat zapijem? . . . Zelo se mi ljubi.“

„Bože moj, takšne misli ste zmožni! Ne, vi ste postali cel — cel Zarathustra . . .“ Prijatelj tleskne z rokami. Odkar je čital brumno filipiko nekega slovanskega človekoljuba proti Antikristu Nietzscheju, mu je Zarathustra ime za najčrnejšo propalost. „Zapili da bi — ceno mesa? Shranite ga pošteno, ali pa ga dajte nazaj.“

„Krasno se strinjava, Dimitrij Pavlovič. Kakor najboljši glas, ste potemtakem prepričani tudi vi, da je moja nizkost in podlost zmožna vsega in da louisd'or pri meni ni na varnem. Storite mi torej veliko uslugo, če mi ga spravite vi za štirinajst dni. Ko bom sam na boljšem, mu gotovo prizanesem.“

Dimitrij Pavlovič omahuje med dolžnostjo plemenitega kristjana in med strahom pred samim seboj. Pozna se mu na obrazu, polnem studa, in po žejnem in lačnem pogledu oči.

„Vest mi ne pripušča, da se dotaknem tega grešnega denarja. Ko bi Sonja Fedorovna znala, da sem ga nosil pri sebi . . .“

Tu umolkne, boječ se svojih lastnih misli.

„Uslugo mi storite, Dimitrij Pavlovič. Pomislite, da me rešite zločina! Sonja Fedorovna ne bo nikdar zvedela; Sonja Fedorovna najbrže ne bi razumela tako grdih reči . . .“

„Prav pravite, Sonja Fedorovna je angelj, ki si zasluži vse drugo ime. Iz zgolj krščanskega usmiljenja naj se zgodi po vaši volji: spraviti vam hočem louisd'or, a zavijte ga dobro v papir, da se ga ne dotaknem z golo roko.“

Storim. Dimitrij Pavlovič spravi louisd'or. Jaz se spravim nad rokokopis.

Dimitrij Pavlovič hodi po sobi semintja, obstaja pri oknu in bobna s prsti po šipah. Bori se s samim seboj. Moj račun se izteka.

### III.

In vendar sem se motil.

Moj račun se je iztekel šele drugi dan. Bilo je zelo romantično, z obširno komedijo, kakor v Schillerjevi drami. Naposled seveda konflikt in katastrofa, po kateri se reva poštenost obesi.

Zvečer prijatelj ni šel v restoran. Pil je vodo, hodil iz kota v kot, mrmral in preklinjal.

„Čemu ne greste k večerji?“ ga vprašam, ko mi radovednost ni več dala miru.

„Ne grem; boli me glava. Tudi lačen nisem.“ In Dimitrij Pavlovič obstoji pred menoj ter mi izkuša z lažnjivo odkritosrčnostjo pogledati v obraz. Res je, da ni lačen: kdor ima tako upala lica, tako bleda od čela pa dol do ne

rodno obratih ščetin, in ta mrzlični pogled, ta ni več lačen, temveč sestradan kot volk.

Držal se je še vso noč. Premetaval se je in zdihoval. Nato je zaspal in sanjal nekaj strašnega, kajti zakričal je sredi noči, tako da sem se zbudil in prestrašil.

Ko proti četrti uri zjutraj zasliši, da sem vstal in sedel k mizi, vstane še on, zavije se v površnik in mi pride pripovedovat o Sonječki.

Ti revež! S spominom na svoje ljubljeno, polno, krepko in zdravo, plemenito žensko bitje s slamnato-zlatimi lasmi se hočeš ubraniti izkušnje. Ej, bogme, ne boš!

S hudobno ironijo in sofističnimi dokazi jamem hladiti njegov sveti ogenj.

„Ne mogel bi vam popolnoma pritrditi, Dimitrij Pavlovič. Mi moški ne smemo pozabiti, da je to, kar nam povišuje žensko naše ljubezni, zgolj odsev našega lastnega notranjega razvoja, nepobitno utemeljen v nas samih. Dejstva kažejo, da so ženske pogostoma zelo nebistroumne in neplemenite, na vsak način pa mnogo slabše nego jih je zmožna sumiti naša ljubezen. Našega ideala torej v resnici ni; duša pa vendarle zahteva, da se njena zarja nekje odbija in odseva, pa makar na grobu, pozlačenem z iluzijami.“

(Konec prih.)

ALOJZIJ GRADNIK:

BELA BREZA.

Bela breza na polju stoji,  
veter čez polje široko vrši;  
prišla je zima, vse listje pobrala,  
breza je sama na polju ostala.

Prišla je zima na moje srce,  
ti si pozabila čisto na me;  
vendarle vedno še tista vremena  
čaka srce, ko bo breza zelena.

TIHA NOČ.

Vseokrog tiha noč,  
le iz daljnih koč  
luč bleda žari;  
trop tihih željâ  
sredi srca  
žalostnega se rodi.

Čez polje temno  
tihe sanje gredo,  
ko lahke meglé:  
na rože poljâ  
na valove morjâ  
in na trudno srce.

V dalji reka šumi,  
skozi noč to drhti  
njenih valov šepet,  
kot bi plula s seboj  
vzdihne vse, ki nocoj  
jih izplakal je svet.





SVETOLUCIJSKI MOST ČREZ SOČO.

OLČEV IGO :

## V POSETIH PRI GREGORČIČU.

### V. NA RAZNIH SESTANKIH.

(Dalje.)

**G**regorčičevemu pričakovanju mojega poseta „s polno torbo novic“ v njegovi novi lastni hiši dolgo nisem mogel ugoditi, ker me je službena dolžnost vodila po drugih, oddaljenejših krajih. Občevala pa sva med tem pismeno. Sicer pa sem se v teku let, odkar sem ga posetil prvič v Rihembergu, s pesnikom sestal večkrat zunaj njegovega doma.

Začetkom l. 1882. sem bival dalje časa v naši avstrijski Nizzi, v solnčni Gorici. Nekega nedeljskega dopoldne sem se izprehajal po glavnem goriškem trgu „Travniku“, naslajaje si sluh z jarnozvenečimi melodijami neke Verdijeve opere, ki jih je svirala ondi pred vodnjakovim Neptunom vojaška godba. Kar pride mimo mene visokostasen mož, odet z dolgo črno suknjo: nehote sem se obrnil in pred menoj je stal — Simon Gregorčič, ki mi je takisto presenečen segel v roko . . . In ko sva potem premerila Travnik dva trikrat gori in doli, se nama je pridružil vitek mladenič s temnoplavimi lasmi in

z zavihanimi brčicami ter s kodrasto bradico, ki mu je objemala ovalno obličje . . .

„O, zdravo, Pepič!“ ga je nagovoril vzdohčten Gregorčič ter mi ga predstavil: „To je moj prijatelj Josip Pagliaruzzi, — „Krilan“ in tu — je pokazal name — je tisti „Lovro Anželov“, čegar „Slavospev jeseni“ v „Kresu“ si mi nedavno hvalil.“

Moje opravičenje onega pesniškega poizkusa brez poklica za „hojo na Parnas“ je zgovorni mladenič izpodbil s pristavkom: „Da! Rekel sem: „Ta-le „slavospev“ je odlična izjema raznih pesmi v imenovanem listu.“

Dolgo smo se izprehajali po goriškem Travniku. Tu sem izvedel, zakaj je Gregorčič ostal v prvotnem svojem lirskem življu in kaj je Pagliaruzzi napeljalo v strugo epskega pesništva: prvemu je narekovalo globokočutne pesni srce, drugemu pa je ustvarjala živobojne balade in romance fantazija.

Ko je odzvonilo v stolpu sv. Ignacija poldan in je nehala godba, sta me pesnika povabila,

da ju spremim k profesorju Erjavcu, kjer sta bila pozvana na kosilo. Imenovani njun prijatelj je stanoval v zadnjem oddelku Strassoldijeve palače na trgu Sv. Antona. Sprejela nas je ljubezniva profesorjeva soproga ter nas povedla v prostorno obednico, kjer je gostoljubni gospodar že prirejal in razpostavljal po mizi steklenice z zlatorujno tekočino iz Gregorčičeve zaloge. Posadivši mene, tujega gosta, na čelo mize med pesnika, je dovtipni profesor Erjavec omenil znane Goethejeve verze o njegovem izprehodu med Basdovljem in Lavaterjem, kar pa je Gregorčič takoj izpremil v naslednji šaljivi quiproquo:

„Tulè Bojan, tamlé Krilan,  
Anželov pa med njima“ . . .

V tem šaljivo-sarkastiškem tonu je tekel med kosilom ves naš razgovor, zlasti potem, ko je naš gostitelj napil najprej meni, prvokratnemu svojemu gostu, in potem obema odličnima pesnikoma. Pričele so se na desno in levo ob meni duhovite pesniške napitnice in to vse v vezani besedi z blagoglasnimi stih. Pri teh zdravicah sta se kosala pesnika s toli gorečo vneto in navdušenostjo, da smo obžalovali, da ni bilo med nami stenografa, ki bi bil zabeležil vse tiste genialne improvizacij.

Razšli smo se pozno pod večer v prav poetičkem razpoloženju.

Pol leta pozneje, meseca julija l. 1882. je prišel Simon Gregorčič v Ljubljano, odkoder se je odpeljal v Goričane pri Medvodah, kamor ga je bil povabil v posete takratni knezoškof Janez Zlatoust Pogačar. Ta tolerantni višji pastir ljubljanske vladikovine je v svojem svetlem letovišču sprejel našega pesnika prav po očetovsko s prisrčnim objemom in poljubom ter ga je pogostil po knežje . . .

Ko se je Gregorčič vrnil v Ljubljano, bi se bil rad seznanil ali vsaj oddaleč po obličju spoznal s tem ali onim izmed naših literatov, ne da bi se jim bil vsiljeval. K temu pa mu je nedostajalo vodnika; jaz sem bil baš takrat odsoten na potovanju, odkoder sem se vrnil šele, ko je pesnik odhajal; drugim pa se skromni mož ni maral predstavljati. Obrnil se je torej do Josipa Cimpermana. Ta ga je bil napotil v nekdanji toli slovito gostilno „Pri avstrijskem cesarju“, kamor je takrat zahajala ljubljanska literarna inteligenca. In ondi, kakor mi je pozneje sam pripovedoval, se je naš pesnik seznanil na jako čuden način z — Levstikom.

Prišedši v gostilno, se je Gregorčič vsedel k postranski mizici. Tam ob vratih v tesnem „tunelu“ so sedeli trije gospodje, ki so se pogovar-

jali pravkar o nedavno izišlem I. zvezku Gregorčičevih „Poezij“. V tem „literarnem pogovoru“ je bil posebno „glasán“ debelušast gospod z redkimi lasmi in s takisto redko, ostičasto brado. Pesnika je seveda zanimala živahna razprava o njegovih delih, ki jo je poslušal „incognito“, kakor tuj, nepoznan gost na lastna ušesa. Nedolgo potem sta se dva gospoda poslovila in oni najzgovornejši gost je ostal sam pri mizi. Tu se je naš pohlevni pesnik osokolil in se približal nepoznanemu gospodu, proseč ga dovoljenja, da bi smel prisesti k njemu.

„V krčmi smete sestiti, kamor Vam drago!“ mu je odvrnil oni malomarno ter ga pogledal sumljivo. In ko se je plahi pesnik opravičeval, da bi ga sicer ne bil motil, ali da je — tujec, mu je rekel nepoznanec:

„Vem: — Goričan!“

„Kakô to veste, gospod?“ ga je vprašal Gregorčič.

„Saj Vas izdaje — jezik, kakor apostola Petra tam na Kajfeževem dvorišču!“ ga je poučil oni.

„No, zdaj sem pa radoveden, kdo da ste, gospod?“ je poizvedoval pesnik.

„Jaz sem — Levstik!“ mu je odgovoril samozavestno.

Tu je bil skromni naš planinski slavec v nemali zadregi. Prvič mu je bilo žal, da je moža na takšen način izpraševal, ne da bi se mu bil sam predstavil; potem pa ga je skrbelo, češ: zdaj me ima v krempljih, ta neusmiljeni kritični jastreb! Ko mu je pa pesnik povedal svoje ime, je skočil Levstik izza mize ter ga je zgrabil oberočki za desnico, vzkliknivši ves vzhičen: „Gregorčič? Dobro došel! Živio!“ Potem pa je zaklical: „Metka! Tule sem k tej mizi danes nima sestiti noben drug gost!“

In pri čaši žarnega Dolenjca z „Gadove peči“ sta se potem pogovarjala odlična moža nepretrgano do polnoči. Drugi dan po skupnem obedu pa je Levstik povabil Gregorčiča na izprehod po ljubljanski okolici, kjer sta preživela v prijateljskih razgovorih o literaturi, zlasti o pesništvu, nekaj prezanimivih in blaženih ur.

Drugič sem se v Ljubljani sestal s Simonom Gregorčičem mesec dni nato, povodom odkritja spominske plošče na rojstni hiši Josipa Jurčiča na Muljavi. Te veličastne slavnosti se je udeležil tudi Gregorčič, ki je prerano umrlemu „Jurčiču v spomin“ zapel divno pesem, prispodabljajoč ga rodovitni, ob cesti stoječi jablani.

Na popoldanskem banketu v Stičini je med raznimi drugimi napitnicami nazdravil Gregorčiču

pokojni romanopisec Janko Kersnik ter ga proslavljal kakor „prvega slovenskega pesnika sedanje dobe“. Gregorčič se mu je zahvalil s skromnimi besedami, pri čemur mu je ljudstvo priredilo burno ovacijo.

In tretjič sva se videla s S. Gregorčičem v stolici slovenski tri leta pozneje, sredi meseca avgusta l. 1885., ko so se Slovenci peljali s posebnim vlakom v Prago in na Velegrad. Tisti izlet med brate Čeha je bil za Gregorčiča pravi pravcati slavnostni sprevod. Na vsem potu od „bele Ljubljane“ do „zlate stovežate Prage“ so ga sprejemali z navdušenimi pozdravi. Skromni naš „planinski slavec“ se je sicer skrival med množico sopotnikov, toda kadar je kak govornik izrekel njegovo ime, so orili povsod gromoviti kliči: „Živio Gregorčič!“ toliko časa, da se je pesnik moral pokazati občinstvu. Enake ovacije so prirejali Gregorčiču na vseh glavnih postajah tega narodnega romanja. Razni češki časopisi in leposlovni listi so prinesli Gregorčičevo podobo in obširne odlomke iz njegovega životopisa . . .

Ko so se Slovenci v mestni zbornici Prage poklonili tačasnemu županu dru. T. Černemu, jih je ta pozdravil s pristrčnim nagovorom. Zahvalil se mu je v imenu vseh izletnikov Ivan Hribar. Takrat je vprašal praški župan takoj po Simonu Gregorčiču. „Naš pesnik“ — je poročal A. Trstenjak\* — „je stal čisto v zadnji vrsti, zatorej je pisatelj teh vrstic peljal g. župana k našemu pesniku ter mu ga predstavil. „Jako me veseli“, je dejal g. dr. Černý, „da Vas tudi osebno vidim, ko so mi Vaše krasne poezije že znane!“

Takisto je bil Gregorčič predmet burnim ovacijam v gostoljubnih zasebnih hišah odličnih čeških domoljubov Vojte Náprstka „u Halánků“ in T. Trnke na bregu Vitave, kjer so mu posebno dame izkazovale izredno ljubeznivost in globoko spoštovanje . . .

Ko so se na predvečer svojega odhoda iz zlate Prage Slovenci dne 21. avgusta l. 1885. poslavljali od gostoljubnih Čehov v „Měštánski besedi“, je priklopelo navdušenje slovanske vzajemnosti do vrhunca. Govor se je vrstil za govorom kar vzdržema brez konca in kraja.

„Ko je vihar radosti malo ponehal“, — poroča A. Trstenjak, — „vstane zdajci naš slavni pesnik, g. Simon Gregorčič. Dolgo časa ni mogel govoriti, ker ga je občinstvo navdušeno pozdravljalo, kličeč mu iz dna srca: „Živio Gregorčič!“ Kmalu potihne vse, nastane mir in naš pesnik začne govoriti. Dejal je, da se tudi on

hoče zahvaliti po svoje gospodi, katera nam branijo pot na Velegrad; zložil jim je tedaj pesem.“ In to je tista predivna pesem: „Velegrajska kuga“, katero je Simon Gregorčič zložil v Pragi . . .

Pesniku je občinstvo ploskalo po vsakem verzu, tako da je le počasi dogovoril svojo pesem. In dogovorivši jo, je drlo vse k njemu; vsak mu je hotel prvi stisniti roko in mu izreči svoje občudovanje“.

Drugo jutro so naši izletniki pohiteli na Velegrad — na grob sv. Metoda. Nekateri so krenili tja čez Olomuc, večina pa jih je šla na Brno ter odondot na zaželjeni smoter vseslovenskega romanja. — Na Velegradu je naš pesnik dne 24. avgusta l. 1885. maševal v kapelici sv. Metoda.

Ta izlet v družbi raznoslojnega občinstva je našemu Simonu Gregorčiču silno zameril — nekdanji naš literarni „Jupiter tonans“ na slovenskem Parnasu ter mu očital v „Ljubljanskem listu“, da teka za ljudstvom, dočim bi pesnik moral hoditi **pred** njim ter mu kazati pot, menda kakor tisti Mozesov megleno-ognjeni slop, ki je vodil Izraelce skozi Rdeče morje in skozi arabsko puščavo v obljubljeni deželo.

In vendar je bil naš pesnik takrat silno potreben blagodejnega razvedrila in tolažila ter dobrohotnega zadoščanja za vse neosnovane, nezasluzene napade zbok svojih poezij. Slovenci so mu sicer tisto leto (1885.) prirejali na raznih krajih častilne slavnosti, med katerimi se je odlikoval oni impozantni „Gregorčičev večer“, ki se je vršil dne 12. marca 1885. v gorenji dvorani stare ljubljanske Čitalnice, na čemur se je Gregorčič zahvalil z navdušujočo pesnijo „Mojim slavilcem;“ toda želo bridkega užaljenja je ostalo še vendarle v pesnikovem srcu! Vrhutega pa je Gregorčič spomladi istega leta izgubil še najmilejšega svojega prijatelja, pesnika Krilana, ki mu je bil v duševnih mukah in dvomih kakor Pilad Orestu veren tolažnik.

Z druge strani pa smo zopet slišali od nekaterih sopotnikov, da so se bojda Čehi čudili našemu Gregorčiču, da se je vedel po praških salonih, v družbi odličnih narodnih dam nekam neokretno. Dotični gospodje, ki so mu to očitali, pač niso vedeli, da je bil naš Simon Gregorčič, „kmet-poet“, kakor se je sam imenoval, sin „vbornega rodu“, ki tam gori v svojem planinskem selu pač ni imel prilike, privaditi se elegantnega kretanja po gladkih salonskih parketih. In pozneje, v „Malem semenišču“ in v „bogoslavnici“ ga najbrž tudi niso vežbali v galantnem občevanju

\* „Spomenik slovanske vzajemnosti“, l. 1886.

in flirtovanju z mestnimi damami. Takisto se po-tem v službovanju po samotnih hribovskih krajih pač tudi ni mogel udeleževati velemestnih plesnih vaj in enakih vežbanj v takozvanem „dvorjanjenju“ — ženskem spolu. Sicer pa tudi bivanje v velikih mestih nič ne koristi, ako človek ne zahaja v družbo izobraženih plemenitih žen, ki nam „urijo roke in bistrijo glave“, — o tem imamo poučnih vzgledov v izobilju baš pri nas v Ljubljani. —

Z Gregorčičem sem se sestal v teku četrstoletja, odkar sem se bil z njim seznanil, še večkrat in na raznih krajih. Na primer: v Logatcu pri njegovem rojaku in prijatelju Ignaciju Gruntarju; v Kobaridu na „zlato maši“ njegovega nekdanjega dekana Andreja Jekšeta; potem v Kamniku, kjer smo v družbi njegovega pobratima, c. k. deželnosodnega svetnika g. Julija Polca posetili ondotni „Lepi razgled,“ potem pa se zatekli pod okrilje dovtipnega gostilničarja „Pri nebeškem očetu“ . . . In zopet nekoč drugokrat sem dobil našega pesnika v Gorici, v znani gostilni „Pri konjičku“ v širnem krogu dobrovoljnih goriških prijateljev in častilcev, med katerimi je sedel tudi Ivan Hribar iz Ljubljane, ki je bil tisti dan v posetih na Gradišču ter je Gregorčiča pripeljal seboj v mesto.

Tu smo tisti večer imeli priliko opazovati, da je bil Simon Gregorčič, dasi je speval večinoma le otožne pesmi, jovijalen človek, ki je v veseli prijateljski družbi postal židane volje, šaljiv in dovtipen ter poln kipečega, ljudomilega humorja brez vsakršne hinavščine in zlobe. —

Po dolgem presledku v mojih posetih na Gregorčičevem „Hribu“ mi je srce zopet zahrepenelo po blagotvorni pesnikovi družini in to

tembolj, ker mi je med tem večkrat pisal in me prosil za različna obvestila in pojasnila ter me pri tem vedno vabil na poset v svojo novo lastno hišo.

Dne 11. aprila l. 1887. me je Gregorčič vprašal o naslednjih zadevah:

„Dragi Kretanov! Prosim Vas, (a o tem ne pravite nikomur), pišite mi nemudoma in natančno o razmerah „Slovana“ . . . Prosim pa nujnega, iskrenega odgovora in vsa stvar naj ostane sub rosa.

Kje je zadnja pošta Vesninova (Ivana Vesela, župnika pri sv. Duhu)?

Kdaj pridete kaj v te kraje? Zdaj je pri nas že precej prijetno, a prave pomladi le še ni.“

Na moje dotično pojasnilo mi je pesnik dne 22./4. 1887. odgovoril to-le:

„Dragi mi Kretanov! Lepa Vam hvala! Glejte, prav tako sem sodil sam in kot neko zadostilo mi je Vaš list . . .

Žal mi je za list pa vendarle, — počasi bi se bil razvil v lep ilustriran list in ta nada nam pojde po vodi . . .

Jaz sem že v novi hiši „na hribu“; a začetek ni posebno srečen: včeraj namreč me je zadela neka materijalna nesreča.

V školiji sem se odpovedal službi ter hočem živeti sam zase. A tega ne pravite drugim, da ne pridem spet v časnike!

Letos je pomlad pozna. Češnje šele cveto. Zdaj pet let smo jih na današnji dan že pokušali.

Na češnje Vas vabim; kdaj bodo, pokaže Vam ljubljanski trg.

Še enkrat hvala in srčen pozdrav.“

Ko so se potem naše Vipavke prikazale s prvimi češnjami na ljubljanskem trgu, sem pohitel brez odloga na Gradišče, „pokušat“ najprvejši spomladni sad na Gregorčičevem posestvu ter ogledovat njegov novi dom.

(Dalje prihodnjič.)

ADOLF ROBIDA:

## SREČA.

Tako na noč,  
ko bo narava spala,  
tedaj bo sreča god svoj  
spet z nama praznovala.

In dal jej bom za god  
darila krasna:  
v srcih up, nad nama pa  
nebesa jasna.

UTVA:

## NA OBALI.

V bledih žarkih mesečine  
morje temno lesketa,  
in valovje globočine  
dviga se in šepeta.

Se objema, se poljublja,  
dalje združeno hiti,  
moje osamljeno srce  
na obali hrepeni . . .

# PSOGLAVCI.

Zgodovinska slika. Napisal Alojzij Jirásek

XI.

(Daije.)

**M**edtem je bil dudak, Gregec Iskra, doma na samoti sam s svojim slepim očetom. Starček je sedel na peči, sin pa je nekako nestrpno hodil po izbi. Vsak hip je popravljaval gorečo trsko v črnem lesenem svečniku, četudi tega ni bilo treba. Pa tudi po tem, kako je otiral oglje in potrkoval trsko, je bilo videti, da premišlja nekaj drugega. Jedva je popravil plamen, se je zopet izprehajal, pa stopil k oknu, zroč ven v temo, kjer je padal sneg in bučal veter, prinašajoč globoke vzdihne bližnjega gozda.

Naenkrat se je dvignil starec na peči ter je dejal: „Nekdo je že zunaj!“

Tudi Iskra je slišal udarjanje po vratih. Takoj je šel ven ter je vprašal v veži, kdo je.

„Jaz, z Medakova, Njemec.“

V izbo je stopil Hod, nevelike postave, še precej mlad, naglih, porednih oči, ter je začel takoj veselo: „Kaj si sam, dudak?“

„Sam, rihtar, — žena se mi potepa —“

„Po tvoje?“

„No, naj poizkusi, kako je to! Saj mi itak zaradi tega potepanja dovolj očita“, je pristavil dudak šaljivo. —

„Torej zna piskati!“ se je šalil rihtar.

„Piskati? Zna. Toda moja mama so mi pravili, da pameten mož ne skače, kadar piska žena.“

„Haha, torej imaš mnogo muzike! Čemu si se pa ženil?“

„Ah, to so spekli naši.“

Kmet se je zopet zasmeljal in vprašal: „Kdo?“

„Naš oče.“

„Oj, fant!“ se je oglasil s peči slepi oče, „kaj zopet klatiš neumnosti?“

„No, nič ne škoduje“, je dejal rihtar.

„Čemu bi se pa ne smejali! Smeh je najboljšo zdravilo“, je pristavil mladi dudak. „Saj se smeje tudi trganovski Lomikar. Tako poceni nas je kupil, da je sramota pljuniti!“

„In ostanek je ukradel“, je pripomnil rihtar. Komaj pa je izrekel te besede, je že zopet nekdo butnil po vratih. In zopet je dudak v veži oprezno vprašal, kdo je.

„Psutka“, se je javil čist glas in takoj nato se je začulo medvedje mrmranje: „Pa Brychta“.

„Oj, Postrekovčana! Dobrodošla! Kar vstopita!“ ju je klical dudak in odprl duri ter vedel gosta v izbo. Najprej je vstopil Psutka, ki je bil nedavno pri Pribkovih s pocinovskim Pajdarjem in z mladim Šerlovskim, ko so bili tja pridrli oklopniki ter so odvedli Mateja Pribka in njegovega starega očeta. Psutkov tovariš je bil postrekovski rihtar Brychta, visok mož, sama kost in mišičevje; črne, goste in ježate obrvi so se mu bočile pod nizkim čelom in pod njimi so se iskriale črne, nemirne oči. Zagorelo lice je imelo pogumen, uporen izraz, ki ga široka, rdečkasta brazgotina preko čela ni ublaževala. Saj so pa tudi poznali Jakoba Brychto po Hodskem in še dalje bodisi na češki strani, bodisi bavarski sosedje za gorami. Ti poslednji pa še najbolje, njega in njegov strašni stojak, ki ga je potegnil iz nožnice kar po kratkih besedah, zlasti pri njih, pri tistih „bavarskih frakih“. Sedel je na klop poleg medakovskega Njemca, preklinjal vreme in strgal z bodcem svoje čekane zamrzli sneg s svojih visokih škornjev. Medtem pa je dudak zopet odpiral vrata in v izbo so vstopili novi gostje: Matej Pribek, rihtar Syka in stari Krištof Hruby iz Dražinova, kateremu je veter pošteno razmršil dolge bele lase in jih je premočil sneg. Rihtarji so se med sabo pozdravili ter se le malo časa razgovarjali, zakaj sprejeli so zopet nova gosta, ki sta dospela na saneh. Bila sta prav iz Pocinovic, plečati, stasiti Pajdar, Pribkov bratranec a ž njim mladi Šerlovsky v kratkem kožuščku, okrašenem z rožami.

Stasitega in lepega junaka se je tu posebno opazalo med samimi staršimi in starimi možmi, ki so gledali nanj s prašajočimi pogledi. Kakor bi bil te poglede razumel, je stari Pajdar takoj vsem razložil, da mladeničev oče, pocinovski rihtar, ne more priti, ker boleha, a da morejo mlademu prav takisto zaupati, kakor staremu.

Kmalu je bila družba še številnejša, ko sta vstopila rihtar Juri Peč iz Hodova in Adam Ecl iz Klenča. In vsi so sedli v kožuhih ali pa, ko so se slekli, v belih volnenih suknjičih okoli mize. Najdalje, skoraj sam, je sedel molče Matej Pribek; toda bistro je pazil in poslušal. Nekateri izmed tu zbranih rihtarjev so prišli na poziv samega Kozine, oddaljeneje pa je bil obšel Gregorček

Raven nož, nekaj handžar.

Iskra, naznanjajoč jim v imenu Kozine in Syke čas in mesto tega tajnega sestanka.

Seveda je bil zato preslišal dovolj levit od svoje žene, da se je začel zopet potepati in to še tako daleč okoli vseh vragov. Ako bi ji bil povedal istino, bi jo bil gotovo pomiril, toda Gregec je molčal ter je imel za svoj izgovor le dovtip. Sedaj je otiral plapolajočo trsko ali pa je natiikal zopet novo, pa iznova pristopil k oknu in poslušal ali pa je končno šel ven ter s praga zrl v temno zimsko noč.

Iz izbe je donel zamolkli odmev živega razgovora. Vsi, a najbučneje postrekovski Brychta, so izpraševali, kje je Kozina in čemu so bili semkaj pozvani. Hoteli so vedeti kaj natančnejšega; zakaj da so se tu sešli zaradi Lammingerja, to je vedel vsakdo. „Prokurator“ Syka pa je odgovarjal in pravil, da pride Kozina vsak trenotek.

„A kje je?“

„V mestu.“

„A čemu je v mestu, ko ve, da bomo mi tu?“ je vprašal Brychta ostro.



JAR. VOREL: HODKA.

„No, jaz tega sam ne vem, le toliko, mi je znano, da je dospel predvčerajšnjim z Dunaja tisti domažliški Just.“

„Matej, strugar?“ je vprašal Psutka.

„Da — tisti. Imel je neko pravdo z mestom. Dolgo se je pravdal, v Pragi in končno celo na Dunaju. No, dobil jo je! In ta Just je včeraj sporočil Kozini, naj bi se v mestu ustavil pri njem, ker ima zanj veliko novico. Ker se je tako naključilo, je šel Kozina ponj, da ga boste slišali sami.“

„A kaj, to vendar veš tudi ti!“ je izpraševal nestrpnost Brychta. Syka pa je pomežiknil, nasmejaj se ter dejal: „No, Brychta, tak si, kakor dekle!“

„Da bi le resnico govoril ta meščan!“ se je oglašil rihtar iz Hodova.

„Menda se ne bomo dali imeti za norca!“ je zakričal Brychta.

V tem je hitro vstopil v izbo dudak z vestjo: „Že gresta!“

Vsi so naenkrat umolknili. Zunaj je zacingljajal zvonček in že je bilo slišati, kako so se ustavile sani, in v tem hipu sta vstopila pričakovana gosta, najprej stasiti Kozina v kožuho, za njim pa neki možiček v mogočnem plašču temne barve. Pogledi vseh so se uprli na domažliškega meščana, ki je nastopal odločno, kakor bi bil doma, pozdravil in odloživši plašč, klical kmetom: „Dobrodošli!“ Mnoge izmed njih je poznal, tega pobližje, onega morda le od videza, a do vseh se je vedel kakor do starih znancev. Od mraza zardelo obličje tega možička, ki je bil nevelik in suh, se je odlikovalo z izbočenimi ličnimi kostmi, s topim nosom in črnimi, lokavimi očmi. Brez ovinkov je sedel na trdi stol v sredo Hodov in v trenutku je bil že v teku govora, ko se je bil prej še prepričal, da so oknice zaprte. Kmetje so sedeli kakor okameneli, tako je zbudil njihovo pozornost. Saj pa je Just tudi govoril naglo in gladko kakor z lece in sicer o predmetu, ki se je tikal njih samih.

„Predvčerajšnjim sem dospel z Dunaja, saj ste slišali“, je pripovedoval. „Imel sem tam pravdo za dober, izvrsten grunt, ki ga mi je hotelo slavno naše domažliško sodišče vzeti. Toda jaz sem vedel, da imam nanj pošteno staro pravico in tako se nisem udal. Gospodje svetniki so dobivali pravdo povsod in že so na mojem polju — na mojem, razumite! — orali in se meni le smejali. Kako bi ne! Kaj bi jaz obrtniček, meščanček proti njim! Ali rekel sem si: Braní se, saj vendar še ni izginila s sveta vsa pravičnost! No, in tako je šlo to od sodišča k

sodišču in naposled prav do najvišjega, h gospodu cesarju —“

„Oj!“ je vzkliknil Brychta. Ta vest ga je zelo zanimala in včinkovala je tudi na ostale. Le stari Krištof Hraby je ohranil mirnost in Matej Pribek, ki je kakor od začetka bistro upiral svoj mrki, mirni pogled na pripovedajočega meščana.

„In bili ste na dvoru?“ je vprašal postrekovski Psutka.

„Bil.“

„Pri cesarju?“

„Pri cesarju.“

„Ne vtikaj se mu v besedo, Psutka!“ je opominjal Njemeč.

„In ste videli cesarja?“ je hkratu vprašal Ecl iz Klenča.

„Videl in govoril sem ž njim. Le poslušajte! Čudili se boste, toda spomnite se, da nisem nikak prokurator, čemu bi lagal, saj nočem od vas ničesar in nimam ničesar od tega in tudi ne bom imel, razen morda malo jeze, če ne boste molčali in če me izdaste.“

„A čemu nam to pripovedujete?“ se je naenkrat oglasil Pribek. Nekaj glav se je obrnilo k njemu ne brez nevolje zaradi tega prerušenja.

„Čemu vam to pripovedujem!“ Just je odgovoril naglo, ne da bi se dal zmotiti. „Jaz sem zmeraj le za pravico in gospode ne morem trpeti, zato! Po revežu in slabem se le vozi in se mu dela krivica — kakor meni, tako vam — saj to sami veste —“

„A kako je bilo na Dunaju?“ S tem vprašanjem ga je prerušil Njemeč.

„Da, tako, — torej pridem na Dunaj, a niti tam nisem imel sreče. In dejal sem si: ‚Tu ti ne ostane nič družega, kakor cesar. Še k njemu pojdeš.‘ Ali to vam ni kar tako lahko priti k njemu. Koliko sem se naletal, naprosil in koliko sem plačal, razumete. Zdaj bi to že šlo drugače, a takrat si še nisem vedel sveta. In tako sem prišel končno v cesarski grad, jaz in moj najstarejši sin Jakob. Mislim sem si, naj tudi kaj vidi in si zapomni. — Kakšna vam je tam krasota in razkošnost, bi zaman pripovedoval. Povsod sam marmor, samo zlato in svila; tudi najnižji služabniki, kakor pri nas največji gospod, sama porta in žamet. Vedli so naju skozi več sob, ena za drugo, kakor na vrvi nabrane, a ena lepša ko druga. Bil sem ves omamljen, saj ni bilo konca tem krasnim sobam. Moj fant, Jakob, se je povsod ustavljal ter ogledoval, in tudi jaz bi

bil zijal, ako bi si ne bil zapomnil, čemu sem prišel. Končno smo prišli do neke sobe in tu so naju za trenutek pustili, da počakava in da se deva. Stoli so vam bili tu z najdražjim žametom prevlečeni, prav s takim, kakoršnega ima naš gospod dekan na svojem najdražjem mašnem ornatu, veste, na tistem z zlatim vezenjem. To se vam je sedelo — ali komaj sva se malo ozrla, je že prišel neki gospodek, bil je komornik, to sem že razumel, ter naju je odvedel v manjšo sobico. Tam je odgrnil krasno zaveso, veste, bila je namesto vrat, in že sva stala v najlepši sobi in nama nasproti dva gospoda. Sicer so nama že na potu rekli, kaj naj storiva, a jaz sem to že sam vedel; pomignem Jakobu in že sva bila na kolenih.“

„In kakšen je bil gospod cesar?“

„A kdo je bil oni drugi?“ sta vprašala Psutka in Njemeč obenem.

„Oni drugi je bil cesarjev kancelr. Bil je krasno oblečen, kakor kak general. Ali cesar, tega bi ne verjeli, čisto priprosto, v veliki vlasulji, v temni suknji brez port in všitkov, v črnih nogavicah in v šolnih, skoraj kakor kak duhoven gospod. Toda dober! Takoj je pomignil z roko, naj vstaneva.“

„Kaj želita?“ pravi.“

„Jaz rečem: Cesarska milost! — in sedaj mu vse to povem. Razložil sem mu na kratko, toda kakor je treba. Poslušal je, parkrat pokimal z glavo, pa nekaj s kancelarjem po francosko govoril; naenkrat je vzel z ramen plašček, bil je svilen, mi ga nalahno položil na ramena ter dejal: ‚Idi z bogom domov, — pravica se ti zgodi!‘“

„O, glejte!“ se je v zboru oglasilo tu in tam iz globoke tišine, ki je vladala, dokler je Just pripovedoval svoje doživljaje. Sam pa je umolknil za hip ter meril s plahim, črnim okom zbrane Hode in videč učinek svojih besed je še z večjo vnemo in gotovostjo pripovedoval dalje: „To si morete misliti, kako mi je bilo. A še sem si ohranil dosti čisto glavo. Zahvalim se, priklonim, grem lepo s hrbtom nazaj k vratom in že sem hotel oditi, ko vidim, da mi kima gospod kancelr. Ustavim se.“

„Vi ste iz Domažlic?“ pravi gospod kancler. — „Tako je, visokorojeni gospod kancler!“ odgovorim. — „Torej poznate tudi Hodovake?“ zopet on. — „Kako bi jih ne poznal, visokorojeni —“

(Dalje priti.)

## KNJIŽEVNOST.

**Murnik Rado: Znanci.** Povesti in orisi. V Ljubljani 1907. Rado Murnik je izdal za „Navihanci“ (l. 1902) „Znance“, nov zbornik že prijavljenih drobnih spisov iz „Lj. Zvona“, „Slovenskega Naroda“, „Vesne“ in „Trgovskega Vestnika“. Vobče pa so bili „Navihanci“ boljši, izvirnejši, pristnejši, ko „Znanci“, v katerih prevladujejo podlistki in le za dnevno potrebo v naglici spisani oriski. Čim starejšega izvora so njegovi spisi, tem več je v njih umetniškega, iskrenega. Murniku pa se mora priznati, da si je znal vzlic vsem modnim literarnim vplivom ohraniti samosvoj književniški značaj in da so njegovi spisi vseskoz njegovi, individualni. Ni se ga lotila capinomanija naših najmlajših, okorno stopicajočih za „vzorom“, ni ga okužila moderna meglenost, ki včasih toli spretno prikriva ubožstvo tehnike in brezcilnost peresa, ni se dal infiltrirati od bizarne, vsiljivo frapantne frazologije in ohlapne dikcije naših kopistov tujih in prisiljenih maniristov. Murnik je ostal sam sebi zvest ter je povsem „spodoben“ pisatelj samoraslega talenta, pisatelj študent, bratec-studio, vedno šaljiv in dovtipen, malokdaj resnoben, a včasih tudi nežen in rahlodušen, skratka: velesimpatičen literaren značaj. Tudi njegova satira je brez žela, le hudomušna in jedva rahlo porogljiva. Ostal je dosleden Kersnikov naslednik. Njegova novela „Materino srce“ in nje gova črtica „Američanka“ sta pisani čisto v Kersnikovem duhu, izimši zaključek, ki bi bil pri Kersniku duhoviteje odrezan ali elegantneje poentovan. Sploh so zaključki pri Murniku najslabša stran; a o tem kasneje. Pravijo, da je Murnik velik častilec Čehova in Maupassanta. Sorodnega pa ne najdemo ničesar v Murnikovih spisih s tema dvema nedosežnima vzornikoma moderne črtice, ako ne smatramo kratčine Murnikovih orisov in humoresk bistvenim oznakom črtic omenjenih dveh mojstrov. Murnikov in Čehov humor nimata prav nič sličnega; Murnik s svojimi dovtipi in s svojim humornim pripovedovanjem, kramljanjem le zabava, draži k smehu, kvečjemu še nagaja in mimogrede ljubeznivo ironizuje; Čehov pa s svojim šaljivim smehljajem jedko graja, obsoja, bije, kliče k revoluciji, a dovtipov sploh ne dela hotoma, zlasti pa ne besednih dovtipov, ki so Murniku baš najljubši. Čehov je pač duhovit šaljivec Mefisto, Murnik prijazen zabavnik brez kapljice rebelske krvi, brez sence „duha, ki vse zanika“. — In Maupassant! Murnik je preseliden Slovenec, da bi se dal primerjati s tem nespodobnim genijem francoskega espritja in gracije. Murnik pa nam je tem ljubši, ker je le Murnik brez prilučenih vrlin. Njegov jezik je lep, slog opiljen, pripovedovanje živahno, tehnika spretna, gladka. Njegov jezik je tudi bogat, dà, celó prebogat. Leksikografi bodo rekli, da je Murnikov jezik naravnost znamenit; zakaj na vsaki drugi strani naleti čitatelj na izraze in rekla, ki jih razume le s pomočjo Pleteršnik-Wolfovega slovarja. Murniku se zdi morda to dejstvo imenitno, a nam ne, saj novelist ne piše leksikografom, nego narodu, In kdo naj brez slovarja umeje besede, kakor n. pr. srhla (brada), droncatti (veržico), usolomurjen (filister), braduc, brahor, osir, žlamborasta (vrba), zaseka (slanina), tegoten (plaz), lož, tala (zemlja) hrgoliti i. t. d.? Takih besed pa je cela zbirka, dasi imamo zanje še lepše in docela razumljive izraze. Ako bi hotel po Murnikovem vzorcu še kdo imponovati z „bogastvom jezika“ take vrste, mu je treba le nekaj večerov presedeti oč Pleteršnikovem slovarju, si izpisati par sto takihle lokalizmov in maloznanih besed ter potem raztrsti jih po svo-

jem spisu, kakor raztrsa kuharica rozine po testu za veliko-nočno potico! Toda naš želodec ne mara prerozinastih potic, ker glavno mu je vendarle pečeno testo! — Psiholoških razglabljanj Murnik ne ljubi, duševnih bojov, kolebanja med dobrim in zlom, visenja med dvomi in zmotami Murnik ne slika. Dejanje mu teče naglo, dogodki se kotilijo brzo kakor drvi hudournik čez skale, doline, usade, porušeno drevje preko lok in zidov brez zadržka dalje in dalje. Duševna razpoloženja Murnik jedva označuje in le površno skicuje ter razpreja brez utemeljevanja svojo pripovedno nit. Včasih pa si pomaga kar z \* in preskoči v sredino novega fakta, Ubranst pa se ga loteva tupatam šele ob zaključku spisa; takrat pa postane hipoma — sentimentalen ter završuje svojo povest prav solidno z usmiljenim vzdihom, s patetičnim vzklikom ali celó z moralizujučim stavkom, podučnim obratom ali žurnalistsko-repertorskim konstatovanjem povsem samoumljivega, neizbežnega fakta, posledice pravkar povedanega dogodka. Vobče si Murnik često s takim zaključkom pokvari sam ves umetniški dojem svoje novele ali skice. Ako bi bil napravil piko deset vrst preje, bi bil ostal ta dojem čist, estetski, — artistski; ker pa ne more pravočasno zaključiti ter ga žene pero, ki je itak že vse povedalo, da še dostavlja, razlaga in popolnjuje, so njegovi spisi pridobili s tem le na obsegu, a izgubili na umetnosti. Ti zaključki dajejo Murnikovi mladostni literarni fizionomiji nenadoma starikast izraz. Tak zaključek je n. pr. zadnji odstavek v noveli „Materino srce“, zadnji stavek „Gorjanski župnik“, zadnji odstavek orisa „Umetnik“, zadnji stavek orisa „Rekrut“, zadnji trije odstavki črtice „Abstinenta“, zadnji stavek črtice „Poročnik“, zadnji stavek „Večnega snubača“ in zadnji trije odstavki humoreske „Medvedarji“. Izpustivši te nepotrebne zaključne dodatke in izpremenivši eno ali drugo besedo pred temi, bi bil dosegel Murnik — globočji, enotnejši dojem ter bi se bil približal vsaj za pol koraka — Maupassantu! Tak, tehnično lep zaključek se je Murniku izborno posrečil v „Američanki“, dočim bi v „Prvem poljubu“ bolje storil, da je ves zadnji odstavek izpustil, dasi ni toli povsem odveč, kakor zgoraj omenjeni sklepni stavki in odstavki.

(Konec prih.)

**Gregorčič Simon: Meško Ks. Fr.** Kako je sodil naš pesnik — anima candida — Simon Gregorčič o pisatelju Mešku, je razvidno iz tele kritike:

!!!

Predragi, prevzorni moj Meško,  
sin zemlje, a z dušo nebeško,  
tu cvetke nam bereš pol z neba,  
pol z zemlje,  
zaupno pa vsak naj te cvetke si jemlje!  
Otrova v njih ni,  
četudi sumljiva njih boja se zdi.  
Vesele pač niso, — kot zemski so dol,  
kjer vlada radóst, a večkratí še bol!  
Pač take so, kakor sem vprvič svoj čas  
Ti gledal v že pol onosvetni obráz:  
Bog bil Te tedaj že na lice poljubil,  
in mislil sem: narod ga naš je izgubil!  
Izgubil ga ni!  
Še cvetek, čeprav, nam, otožnih, sadí.  
Zasaja jih nam, a v spomin pač i sebi!  
Bog večni mu plačaj na nebi!

Simon Gregorčič.

17. 10. 1904.



**Radić Stjepan: Savremena Evropa.** (Poučna knjižnica „Matica Hrvatska“ 1906.)

Čeprav je v tem oziru daleč pred nami, vendar tudi hrvatska naučna književnost pred Radićevo „Savremeno Evropo“ še ni imela knjige, ki bi bila tako v dobrem pomenu besede moderna in tako dalekosežnega pomena. Pisatelj — ne glede na njegovo politično stališče — že dolgo ni neznan jugoslovanskemu občinstvu; kot urednik „Hrvatske Misli“ se je pokazal spretnega in delavnega publicista in si stekel neprecenljivih zaslug za zблиžanje Jugoslovanov s Čehi in Rusi; njegova diferencialna slovnica češkega jezika je že in še bo izvrstno služila marsikomur, ki se želi brž in praktično seznaniti s slovstvom in kulturo naših žilavih bratov ob Vltavi in Labi.

Gospod Stjepan Radić je pisatelj vseskozi modernega stremjenja, očitno mu je mnogo do tega, da se začne tudi pri nas delati in soditi po merilu, skupnem velikim kulturam velikih narodov — in takšen hočemo biti, recte postati, tudi mi Jugoslovani; kajti le tako je mogoče, da začne nuditi naš lastni kulturni mileu poedincu isto duševno zaslobo, kakor drugod, in isto upravičenost njegove subordinacije do celote, ki je sicer iluzorna. In to je pot, ki nas mora enkrat osvoboditi vsega duhomornega pesimizma, vse mlačne brezbržnosti in vse udanosti in zvestobe, ki nas veže dandanašnji na vse, kar ni naše in nam ni koristno, na vse, kar živi le zato, da nas izsesava in mori, in živi, ker mu mi sami dajemo živeti.

Toda moja naloga je, govoriti o gospodu Radiću v ožjih mejah. Že njegova „Moderna kolonizacija“ je zbudila najlepše nade, da nam ponudi delo, še vestnejše, pomembnejše in aktualnejše od tega; izdal je „Savremeno Evropo“. „Savremena Evropa“ je zares svobodna Evropa; to ni knjiga, temveč spomenik, ni publikacija, temveč dogodek... Gospod Stjepan Radić se ni učil politične modrosti v domovini in si ni kupil na semnju cenega prepričanja za domačo rabo; bil je eden izmed najboljših dijakov pariške „Ecole libre des Sciences politiques et sociales“, svobodne visoke šole, ki ima poleg pripravljanja za službo višjih administrativnih in konsularnih uradnikov namen, vzgajati naobražene politike stoječe na vrhuncu svoje vede.

Plod teh študij in zasebnega marljivega proučevanja živih razmer in najobsežnejših slovstvenih virov je podal pisatelj v pričujočem resumeju celotnega političnega in kulturnega položaja Evrope. Podal ga je brez praznih razmotrivanj, fraz, šovinizma in napačne prizanesljivosti do razvajenih svojcev: solidno, trezno in dokumentarno.

Razporedba knjige je jako umestna in jasna. Prvi del govori o evropskih državah in narodih; vestnemu avtorju pri tem ni zadoščalo, da bi se omejil na moderno dobo, ki bi jo bilo tuintam težko utemeljiti iz nje same, temveč posegel je nazaj do srednjega veka, da, celo do Grkov in Rimljanov, in si ustvaril tako podlago, na kateri prihaja k novim narodom in novim činiteljem v javnem življenju Evrope. Zanimivo je gospod Radić obrazložil načela in ideje, ki so bile v razvoju Evrope osnovnega pomena in podal karakteristiko patriotizma, nacionalizma, militarizma, demokracije in diplomacije, — pojmov, glede katerih mora biti na jasnem vsakdo, kdor hoče trditi, da je zmožen razpravljati tam, kjer so mnenja tako poceni in tako redkokdaj dobra in tehtna.

Drugi del je posvečen štirim področjem evropske kulture in utemeljuje jako spretno pisateljevo mnenje, da delujejo Germani vzlasti v intelektualnem, Romani v sentimentalno-umetniškem, Anglosazi v materialnem in Slovani v moralnem zmislu. Ta fakt leži vobče na dlani, dasi je kva-

liteta germanskega intelekta problematična in bi si najraje premislil, predno nadenem temu, kar neguje v meni n. pr. nemško modroslovje s svojo metafizično kugo, ime ra z u m.

Zanimivo pa je, kako pisatelj izvaja te svoje trditve gotovo ga ni bralca njegove knjige, ki bi ga vsaka stran ne opozarjala na še neopažena dejstva in morebitnosti. Vse hvale je vredna treznost gospoda Radića tam, kjer govori o Slovanih. Dasi razpravlja z vsó temeljitostjo, ki si je moremo želeti in ki je na danem obsegu mogoča, vendar se nikjer ne izneverja stališču vestnega in nepristranskega kritika. Čitati njegovo mnenje o Rusih in Hrvatih, je užitek, ne glede na bralevo stališče; slišal sem tuintam obžalovanje, da je nas Slovence odpravil preveč na kratko, da nas je malo da ne pozabil. Pisatelj tukaj ni govoril kot žurnalist, izražal se ni n. pr. kot navdušen patriot ob pripravljalni seji za kak jugoslovanski almanah, in je bil čisto pravilno mnenja, da se pod danim zaglavjem obravnavaj to, kar spada vanje; jaz mislim, da mu slovenski bralec lahko zaupa in verjame, ko pravi, da imajo Slovenci in Slovaki o slovanski vzajemnosti zelo idealne pojme. Pisateljevo široko obzorje mu kaže našo važnost nemara drugačno, nego se dozdeva našim kratkovidnim očem. In končno: nostra culpa! Pri vseh „velikih činih naše kulture“ morda ni bilo premajhne važnosti to, da smo se oklenili „voditeljev“, ki so ubili ilirsko idejo in da si še danes radi kaj poxvarimo, tu mnogo, tam malo, kolikor je ravno mogoče. Gospod Stjepan Radić je izmed najagilnejših delavcev slovanske vzajemnosti, in kdor je o nji tako praktičnih in zdravih nazorov, kot on, ga ne bo dolžil krivice. Končno pa ne pozabimo, da predmet njegovi knjigi ni Slovanstvo, temveč Evropa, in je moral pobirati gradivo; tam, kjer ga je v resnici dobil, da se ni oddaljil od svoje naloge.

Lepo bi bilo, če bi slovenska javnost prekosila hrvatsko s svojim zanimanjem za to neprecenljivo delo... Časopisje in dnevna politika je obdala pisatelja z lahkomiselnim vencem „originalnosti“; ne glede na to, da je „originalnost“ napram gotovim, zelo, zelo neoriginalnim strujam tuintam velika vrlina, gre v tem slučaju za vseskozi resno, nepolitično delo, ki pa je vendar neizogibno potrebno vsakomur, kdor političnim vprašanjem ne odreka svojega zanimanja; žalostno bi bilo, če bi meril s tem samo na površnega bralca časopisov: „Savremena Evropa“ je delo, ki v jugoslovanski literaturi še dolgo ne bo imelo tekmecev — ako jih gospod Radić ne napiše — delo, katero čitati bo odsihdob najnujnejša zahteva naobrazbe za vsakogar, kdor priznava, da se jugoslovanska kultura ne more zadovoljiti z nižjim nivojem, nego ostale! Vladimir Levstik.

**Hrvatski pesnik tovarišu Slovincu.** V dokaz, da si pridobiva slovenska knjiga tla tudi na Hrvatskem ter da čitajo Hrvatje slovenske pesmi z ljubeznijo in razumevanjem, priobčujemo naslednji sonet:

O, zdravo da tsi, zdravo, Slovenče moj i brate,  
Koj' popred sablje britke i perom znaš da vladaš —  
Koj' u Prešerna carstvu uz gusle živiš zlate  
I na njim' pjesme ljubke: slovenske pjesme skladaš!

Iz grudi Ti se vije Tvoj pjev i med Hrvate,  
Jer s njima jedno ljubiš i s njim' se jednom nadaš —  
Jer znaš, da brat Slovenac i Hrvat jedno pate,  
Da lakše snosit jad je: kad svoj sa svojim stradaš. —

O, da mi Te je bratski na grud privinut, družu,  
Kom' duh sa mojim duhom pram istom suncu plovi,  
Kom' svud su ko i meni tek rietke žića ruže!

Dà, ista nam je sudba, i jedni su nam snovi; —  
 Zakun' mo se stog', brate: Ne podajmo se miru,  
 Dok sve ne dasmo domu — uz mač i zlatnu liru!

Lujo Varga Bjelovarac.

U Osijeku, 24. siječnja 1907.

**Božena Vikova-Kunětická.** Ena izmed najuglednej-  
 ših čeških pisateljic, ki je obenem prvoboriteljica za socialno-  
 politično enakopravnost češke žene, je gospa Božena Vi-  
 kova-Kunětická. Že slika, ki jo prinašamo, kaže, da je to  
 energična, po volji in telesu močna žena, izrazit značaj.  
 Češki moderni pesnik-revolucionar J. S. Machar je v „Žen-  
 skem Obzoru“ napisal o gospej Kuněticki študijo, iz katere  
 posnemamo sledeče podatke: Dekliški sen gdč. Božene je  
 bilo gledališče. Ko ji je bilo 17 let, je nastopila v igri  
 „Hčerke gospoda Zajčka“ v naivni ulogi. A po tem prvem  
 uspehu je zgorelo Narodno divadlo v Pragi in Božena je  
 morala čakati. Že takrat je bila pisateljica, ki je hranila v  
 svoji miznici mnogo rokopisov. Listi so jih sprejeli, in pod-



VIKOVA - KUNETICKA.

pisovala se je „Kunětická“ (po hribu s starim gradom tik  
 njenega rojstnega mesta Pardubic). Gdč. Kunětická je pisala  
 hitro in lahko, njeni spisi (novele in povesti) so bili vedno  
 sveži, polni dejanja in fantazije. Tako se je docela posvetila  
 pisateljstvu. Ko se je omožila, je postala gospa Vikova.  
 Tedaj je pisala že romane romantične smeri. Ta doba ro-  
 mantike pa se je zaključila z romanom „Minulost“,  
 obsejajočim 630 strani, a že nadahnjenim z novim duhom  
 modernih načel, stremečih za osvobojo ženske. A tudi ta  
 roman še ni bil jasen izraz moderne ženske duše. Šele na-  
 slednja dela so dala Vikovi-Kuněticki literaren ženski zna-  
 čaj, karakterne poteze čisto ženske logike, ženske psiholo-  
 gije. Ta dela so zajeta resnično iz ženske duše, globoke,  
 brezdanje, polne bolesti in požrtvovalnosti, a plameneče hre-  
 penече po sreči. „Medřická“ se imenuje prvi tak roman  
 Vikove-Kuněticke; junakinja ji je učiteljica, ki je postala  
 mati. Naslednji roman „Vzpoura“ ima takisto za juna-  
 kinjo mater, požrtvovalno sužnjo otroka. Ljubezen žene, ma-  
 terinstvo in vzgoja otrok so ji temata, ki jih obdeluje vedno  
 in vedno od raznih strani. V zbirki novel „Silhouety  
 mužů“ je podala fine, psihološke drobne slike, naslikane  
 z ostrim, sigurnim peresom. Dalje je napisala krasen po-  
 topis po Švici ter več uspešnih gledaliških iger aktu-  
 valnih idej in večinoma plemenitih tendenčnih smeri. „Ne-  
 známá pevnina“, „Přítěž“, „Co bylo“, „Holčička“, „Cop“ so  
 naslovi nekaterih njenih izvrstnih iger, ki se igrajo tudi na  
 nemških odrih. V vseh je mnogo ostre satire na lažnjivost  
 vladajoče morale, na smešnost ženske vzgoje, na sebičnost  
 moža in nesamostalnost žene. Seveda izzivajo zato njena  
 dela tudi polemike in ostro kritiko. Očitajo ji preziranje in  
 omalovaževanje moža, trdost in neizprosnost proti t. zv. sla-  
 bostim moža in žene ter pretirano povzdigovanje ženske  
 duše. Pesnik Machar pa piše o Vikovi-Kuněticki: „Žena ta  
 je poetkou vyvolenou a požehnanou. Jako zlatotkany krá-  
 lovský plášť pokrývá poesie její boje, její tendence, dáva  
 hudbu jejímu hlasu, jimž jménem v šech žen mluví o po-  
 stavni a utrpení ženy, dáva nehybnou barvy jejím melan-  
 cholickým obrazům života, dáva celé tvorbě její posvěcení  
 a nesmrtelnost.“ Kunětická-Vikova je še danes jako mar-  
 ljiva pisateljica ter stoji na čelu damam, ki delujejo za višjo  
 žensko izobrazbo Čehinj, za koedukacijo deklic in dečkov,  
 za srednje in visoke šole deklet ter za socialno-politično  
 enakopravnost Čehinj na Češkem in Moravskem.

## NAŠE SLIKE.

**M. Urbanova Zahradnická: Pravljičica.** (Umet. pril.  
 v 3 barvah.) Slika češke umetnice iz orijentalnega življenja.  
 — **Švabinský Maks: Žetev.** (Umet. priloga.) Slikar se je  
 narodil l. 1878. v Kromerizu na Moravskem ter je bil na  
 slikarski akademiji v Pragi učenec prof. Maksa Pirnerja.  
 Hitro je zaslovel kot umetnik samoraslega talenta. Razstav-  
 ljal je svoje fine slike in risbe v Pragi, na Dunaju, v  
 Monakovem, v Londonu, St. Louisu, na svetovni razstavi v  
 Ameriki, ker je dobil zlato medaljo za sliko „Stav“. Letos  
 je razstavil v Benetkah in na Dunaju. Švabinský je člen  
 umetniškega društva „Manes“, kateremu je bil dalje časa  
 starosta. Nedavno je bil imenovan dopisujočim članom  
 „Česke Akademie pro vědi a umění“. Švabinský je jeden  
 najboljših čeških slikarjev, risarjev in portretistov. Njegovi  
 umotvori so v vsakem oziru izborni, vzorni; zato je bilo že  
 doslej nakupljenih nekaj njegovih znamenitih del za „Mo-  
 derno galerijo češkega kraljestva“. — **Stanko Vraz.** Portret.  
**Cetinje.** — **Njeguš.** — **Cesta iz Njeguša na Cetinje.** —  
**Zetski dom, monastir, knežji palac.** — **Črnogorec.** —  
**Boigarski muzikantje.** — **Teodor Hilšer: Študija.** —  
**J. Vorel: Hodka.** Hilšer je odličen češ. slikar, Vorel pa kipar.